

Pesten op het Regulier Basisonderwijs:
De Opvattingen van Ouders

Noordzij, J; 3495442

Rosingh, G.; 3409074

Vig, L.; 3466183

Willems, D.; 3876446

Docent: Dr. P. Baar

Tweede beoordelaar: Drs. C. Tijsseling

Cursus: Bachelorthesis Pedagogische Wetenschappen

Cursucode: 200600042

Departement Pedagogische Wetenschappen

Instelling: Universiteit Utrecht

Cursusjaar: 2011-2012

Datum: 5 juni 2012

Abstract

Bullying is a problem common to primary schools throughout the world. Research on this phenomenon has mainly focused on the school environment and its students. Research regarding the parents has focused mainly on their influence on both victim and perpetrator. In this study an attempt is made to gain insight into the different perspectives parents have on bullying as it takes place in the primary school context in the Netherlands. To this aim thirteen in-depth interviews have been conducted with twelve parents and one teacher. The goals of this research were made operational by corresponding topics in a topic scheme: a) definition and recognition of bullying of victims and of perpetrators (bullies); b) views and expectations of themselves, teachers, other parents, other children, victims and perpetrators of bullying regarding bullying situations. The results indicated that the respondents did not recognize all the different ways in which bullying can manifest itself. Also they felt that bullying was specific to the school context and should be dealt with in that context, with as little involvement of parents as possible. These results suggest that victims, perpetrators, parents and school could all benefit from greater parental knowledge and awareness regarding bullying.

Keywords: bullying, primary school, parents, perspectives

Inleiding

Dit onderzoek gaat in op de opvattingen van ouders wat betreft pesten op de basisschool. Pesten is een wereldwijd voorkomend fenomeen en vormt een aanzienlijk probleem onder kinderen (Harel-Fisch et al., 2011). Uit recent onderzoek van Baar en Wubbels (2011) blijkt dat pesten in meerdere contexten (zowel op school als op sportverenigingen) plaatsvindt. In Nederland wordt ongeveer 16% van de kinderen tussen de 9 en 11 jaar regelmatig gepest (Fekkes, Pijpers, & Verloove-Vanhorick, 2004). Hierbij lopen meisjes en jongens evenveel risico om slachtoffer van pesten te worden (Kochenderfer-Ladd & Skinner, 2002).

Pesten kan op de korte en de lange termijn negatieve gevolgen hebben voor ouders en slachtoffers (Crick & Bigbee, 1998; Flashpoler, Elfstrom, Vanderzee, & Sink, 2009; Hawker & Boulton, 2000; Kochenderfer-Ladd & Skinner, 2002; Meland, Rydning, Lobben, Breidablik, & Ekeland, 2010; Ma, Stewin, & Mah, 2001). Uit onderzoek blijkt dat slachtoffers niet alleen op het moment van pesten leed ervaren, maar hier ook later in hun leven nog schade van kunnen ondervinden. Pesten kan op de korte termijn bij de slachtoffers leiden tot angst, een laag zelfvertrouwen, afwijzing door leeftijdsgenoten en spijbelen (Kochenderfer-Ladd & Pelletier, 2008) en op de lange termijn tot psychosociale en fysieke schade (Dussich & Maekoya, 2007; Meland et al., 2010). Ook hebben slachtoffers een verhoogde kans op verschillende psychosomatische klachten (Fekkes et al., 2004; Hawker & Boulton, 2000; Kaltiala-Heino, Rimpelä, Rantanen, & Rimpelä, 2000; Williams, Chambers, Logan, & Robinson, 1996), een lager gevoel van eigenwaarde (Smokowski & Kopasz, 2005), verslechterde schoolprestaties (Murray-Harvey & Slee, 2010) en gezondheidsproblemen zoals hoofdpijn (Karatas & Ozturk, 2011). Onderzoek heeft uitgewezen dat gepest worden in de jeugd of kinderjaren op latere leeftijd kan leiden tot depressie (Crick & Bigbee, 1998) of zelfs tot zelfmoord (Idsoe, Solli, & Cosmovice, 2008). Ouders hebben een verhoogde kans op het vertonen van criminele en antisociale activiteiten (Van der Wal, 2005; Van der Wal, De Wit, & Hirasing, 2003), hebben vaak moeilijkheden met persoonlijke relaties (Dussich & Maekoya, 2007) en lopen een verhoogd risico op het gebruiken van drugs en alcohol (Kim, Catalano, Haggerty, & Abbott, 2011). Zowel slachtoffers als ouders hebben bovendien een verhoogde kans op verschillende gedragsproblemen (Wolke, Woods, Bloomfield, & Karstadt, 2000).

Volgen van pesten is pestpreventie van groot belang. Door pesten vroegtijdig aan te pakken kunnen de negatieve gevolgen ervan voor een groot deel tegengegaan worden (Whitted & Dupper, 2005). Er is dan ook al een grote verscheidenheid aan pestprogramma's ontwikkeld (Baar, Wubbels, & Vermande, 2007; Kochenderfer-Ladd & Pelletier, 2008). Toch is de effectiviteit van deze programma's vaak onduidelijk en blijken de resultaten ervan in het meest gunstige geval alleen op de korte termijn zichtbaar (Baar et al., 2007; Brown, Low, Smith, & Haggerty, 2011; Swearer, Espelage, Vaillancourt, & Hymel, 2010). Daarbij zijn deze programma's voornamelijk gericht op de schoolcontext, wat komt doordat het meeste onderzoek naar pesten ook in de schoolcontext plaats heeft gevonden (Sawyer, Mishna, Pepler, & Wiener, 2011). Sociaal gedrag van kinderen hangt echter behalve met school ook samen met andere omgevingen (Bronfenbrenner, 1986; Card, Isaacs, & Hodges, 2008; Sheridan, Warnes, & Dowd, 2004). Uit onderzoek blijkt dat niet alleen de direct betrokken kinderen bij pestpreventie betrokken moeten worden, maar dat het gunstigere uitkomsten oplevert wanneer er een ecologische aanpak wordt gehanteerd, waarbij meerdere contexten (individuele kinderen, leraren, *peer-groups* en hele klassen) meegenomen worden (Card et al., 2008; Menesini, Codecasa, Benelli, & Cowie, 2003; Vreeman & Carroll, 2007). Zowel binnen als buiten school is deze ecologische aanpak wenselijk, wat inhoudt dat alle settings rondom het kind betrokken worden, zoals school, ouders/verzorgers en clubs of verenigingen. Binnen deze ecologische context blijkt vooral de invloed van ouders aanzienlijk (Morrissey-Kane & Prinz, 1999; Steinberg, Mounts, Lamborn, & Dornbusch, 1991). De verwachting is dan ook dat de effectiviteit van pestprogramma's op school zal toenemen, wanneer ook de ouders erbij betrokken zullen worden (Fekkes et al., 2004; Morrissey-Kane & Prinz, 1999; Murray-Harvey & Slee, 2012; Olweus, 1995; Sawyer et al., 2011; Smokowski & Kopasz, 2005). Een voorbeeld van een programma dat meerdere contexten meeneemt is het Olweus Bullying Prevention Program. Dit is een pestprogramma dat zich richt op alle contexten waar een kind vanuit school mee te maken krijgt. Uit onderzoek van Highmark Foundation (2009) blijkt dat dit pestprogramma effectief is.

Pestprogramma's die behalve de schoolcontext ook ouders betrekken zijn echter schaars. Toch is het in lijn met de verwachting dat ouders een belangrijke rol kunnen spelen in pestprogramma's (Highmark Foundation, 2009). Onderzoek van Fekkes, Pijpers en Verloove-Vanhorick (2005) toont aan waarom de invloed van ouders met betrekking tot pesten groot kan zijn. Het blijkt dat 53% van de

den aan hun leerkracht en dat 67% van de slachtoffers hierover vertelden aan hun ouders. Ouders kunnen mogelijk een belangrijke bijdrage leveren aan pestpreventie, omdat zij evenals leerkrachten een signalerende functie kunnen innemen. Verder heeft betrokkenheid van ouders bij hulpverleningsprocessen een positieve invloed op de toewijding van hun kinderen aan de relevante programma's (Morrissey-Kane & Prinz, 1999).

De rol van ouders met betrekking tot pesten is al uitgebreid onderzocht. Er is tot nu toe echter vooral gezocht naar de verbanden tussen persoonlijkheid, opvoedstijlen, psychopathologie, conflicthantering en strafvormen van ouders en pestgedrag of slachtofferschap bij kinderen in de thuissituatie (Bonnet, Goossens, & Schuengel, 2011; Burk et al., 2007; Flouri & Buchanan, 2002; Flouri & Buchanan, 2003; Georgiou, 2008; Gerard en Buehler, 2004; Holt, Kaufman-Kantor, & Finkelhor, 2009; Kuppens, Grietens, Onghena, & Michiels, 2009; Kwabata, Alink, Tseng, IJzendoorn, & Crick, 2011; Papfratzeskakou, Kim, Longo, & Riser, 2011; Pernice-Duca, Taiariol, & Yoon, 2010; Reavis, Keane, & Calkins, 2010; Sandstrom, 2007; Valles & Knutson, 2008; Vlachou, Andreou, Botsoglou, & Didaskalou, 2011). De rol van ouders betreffende pestgedrag op school wordt hierbij veelal buiten beschouwing gelaten. Tot nu toe is er zeer weinig onderzoek verricht om inzicht te verwerven in de opvattingen van ouders met betrekking tot pesten in de schoolcontext (Sawyer et al., 2011). Door middel van dit onderzoek zal getracht worden hier meer inzicht in te geven. Dit inzicht in de opvattingen van ouders kan een cruciale bijdrage leveren aan toekomstig onderzoek naar de verschillende contexten waarin pesten plaatsvindt. Zo kan duidelijk worden in hoeverre ouders bereid zijn om te participeren in pestprogramma's. Ook wordt zo duidelijkheid verschaft in de huidige en toekomstige samenwerking tussen school en ouders ten aanzien van het oplossen van pestsituaties. Daarnaast kan dit inzicht bijdragen aan de ontwikkeling van pestprogramma's waarbij school, klas, individu en gemeenschap betrokken kunnen worden. Zo kan een ouder direct bij een programma betrokken worden, door bijvoorbeeld aanwezig te zijn bij lessen. Of een ouder kan de rol van signaleerder toegewezen krijgen, door thuis goed op pest- of slachtoffersignalen te letten.

De algemene doelstelling van deze studie is inzicht te krijgen in de opvattingen van ouders met betrekking tot pestgedrag op de basisschool, om aanbevelingen te kunnen doen omtrent ouderbetrokkenheid bij toekomstige pestprogramma's en -interventies op school. Ouderbetrokkenheid is geoperationaliseerd naar de mate waarin ouders participeren aan

in zij met de school of de leerkracht contact

hebben over aanwezige pestsituaties of het voorkomen ervan.

De eerste doelstelling binnen dit onderzoek is inzicht verkrijgen in de visie van ouders op pesten. Het begrip visie is in dit onderzoek geoperationaliseerd naar de definiëring, signalering en waardering van pesten en wat de verwachtingen van ouders zijn ten aanzien van school, andere ouders en betrokken kinderen. Om de stap te zetten van signalering en herkenning van pesten naar de bestrijding en preventie ervan, is het wenselijk dat er gebruik gemaakt wordt van een eenduidige definiëring (Smorti, Menesini, & Smith, 2003). De classificatie en/of interpretatie van pestgedrag kan invloed hebben op de eigen acties en reacties op pestgedrag van ouders (Sawyer et al., 2011). De definiëring die binnen dit onderzoek zal worden aangehouden is die van Olweus (1995): *'Een kind wordt gepest als hij of zij herhaaldelijk en langdurig wordt blootgesteld aan negatieve handelingen die intentioneel verricht worden door één of meerdere personen. Dit kan vormen aannemen van fysiek contact, woorden, rare gezichten trekken, vulgaire opmerkingen maken en opzettelijke buitensluiting van een groep. De machtsrelatie tussen beide partijen is bij pesten uit balans. Het slachtoffer heeft moeite om zichzelf te verdedigen. Belangrijk daarbij is dat het slachtoffer zichzelf als bezeerd of misbruikt ervaart'* (pag. 197).

Met betrekking tot het signaleren van pesten blijkt, zoals eerder genoemd, dat 67% van de slachtoffers over pesten vertelt aan hun ouders, tegenover 53% van de kinderen die het aan de leerkracht vertelt (Fekkes et al., 2005). Toch gaven ouders aan het lastig te vinden om pesten te onderscheiden van stoeiend en plagend gedrag. Wel werd genoemd dat er een intentie aanwezig moet zijn om de ander te bezeren (Sawyer et al., 2011). Ondanks dat er in de literatuur over twee typen pesten gesproken wordt, namelijk openlijke agressie en relationele agressie (Crick & Bigbee, 1998), ervaren de meeste ouders het openlijke, fysieke pesten als het meest zorgwekkend en bestaat er de neiging relationeel pesten over het hoofd te zien. Relationeel pesten wordt door ouders vooral gezien als het gedwongen worden anderen uit te sluiten of het met een heersende mening eens te zijn. Het herhaaldelijke aspect van pesten wordt door ouders in het definiëren van pesten niet genoemd (Sawyer et al., 2011). Verwacht wordt dan ook dat ouders moeite zullen hebben met het formuleren van een eenduidige, sluitende definitie van het begrip pesten. Dit zal waarschijnlijk ook van invloed zijn op de mate waarin ouders pesten signaleren. Afgaande op de literatuur wordt wel verwacht dat ouders pestgedrag beter kunnen signaleren dan leerkrachten

signalering zal ook gekeken worden naar de mening van ouders ten aanzien van dader- en slachtofferprofielen. Het idee van ouders hierover heeft rechtstreeks invloed op wat zij als pest- en slachtoffergedrag signaleren. Daarom is het van belang ook dit te onderzoeken.

De waardering van ouders ten aanzien van pesten is hier geoperationaliseerd naar de mening van ouders over pesten en de verklaringen en gevolgen die zij geven voor pestgedrag. De onderzoekers gaan er van uit dat de mening die ouders hebben over pesten iets zegt over de visie die zij hebben ten aanzien van het oplossen van peestsituaties. Ook wat ouders als verklaringen of mogelijke gevolgen zien is belangrijk om te onderzoeken, omdat dit weergeeft wie ouders als verantwoordelijke zien voor het ontstaan van pestgedrag. Daarnaast laat het zien of ouders inzien wat pesten voor negatieve gevolgen met zich mee kan brengen. De verwachting is dat de mening van ouders ten aanzien van pesten grotendeels negatief is, omdat eerder onderzoek heeft uitgewezen dat ouders zich bewust zijn van de negatieve invloed van pesten (Sawyer et al., 2011). Parallel hieraan is de verwachting dat respondenten vooral negatieve gevolgen van pestgedrag zullen noemen. Wat de verklaring van pestgedrag betreft verwachten de onderzoekers dat de meningen hierover verdeeld zullen zijn.

De tweede doelstelling van dit onderzoek is het verkrijgen van inzicht in het handelen van ouders wat betreft het pest- en/of slachtoffergedrag van hun kinderen. In dit onderzoek is handelen geoperationaliseerd naar daadwerkelijke en gewenste acties van ouders en de communicatie tussen verschillende betrokkenen. Uit literatuur blijkt dat ouders verschillen in de manier waarop ze reageerden op pestgedrag in de omgeving van hun kind. Sommige ouders praatten er over met hun kind, namen contact op met de leerkracht of gingen praten met de ouders van het andere betrokken kind (Waasdorp, Bradshaw, & Duong, 2011). In het onderzoek van Stevens, De Bourdeauhuij en Van Oost (2002) geven ouders echter aan soms niet te weten hoe zij het beste konden handelen. Sawyer en collega's (2011) ondersteunen deze bevinding door te stellen dat er een grote informatiebehoefte bestaat onder ouders met betrekking tot pesten. Bevindingen van Waasdorp en collega's (2011) geven weer dat ouders van basisschoolkinderen vaak ingrepen, mede doordat deze kinderen nog relatief jong zijn. Ouders reageerden op verschillende manieren, maar de meest voorkomende manier was dat zij met hun kind, de leerkracht en/of intern begeleider in gesprek gingen. Er blijken weinig ouders van slachtoffers te zijn die

(Fekkes et al., 2005; Waasdorp et al., 2011).

Verder is er geen specifieke informatie gevonden over het handelen door ouders van daders.

Troop en Ladd (2002) hebben de visie van leerkrachten op pesten vergeleken met drie algemene zienswijzen op pesten, namelijk assertief, normatief en vermijdend. Een assertieve zienswijze houdt in dat de leerkracht denkt dat kinderen niet gepest worden als zij voor zichzelf opkomen. Leerkrachten met deze visie zullen kinderen bijvoorbeeld aanmoedigen om van zich af te bijten en het slachtoffer adviseren om op te komen voor zichzelf. Leerkrachten die een normatieve visie hebben op pesten zien pestgedrag niet als ongewenst gedrag, maar als iets wat kinderen helpt om sociale normen te leren. Bij het hebben van een normatieve visie zal een leerkracht minder snel ingrijpen en zal deze de ouders ook in mindere mate bij de aanpak betrekken. Een leerkracht met een vermijdende zienswijze vindt dat pestgedrag vermeden dient te worden omdat het pestgedrag zo zal uitdoven. Leerkrachten met deze laatste visie zullen het slachtoffer adviseren om de dader te vermijden en andere kinderen aanmoedigen om pestgedrag te negeren en er niet aan mee te doen (Kochenderfer-Ladd & Pelletier, 2008). In dit onderzoek zal gekeken worden of deze drie zienswijzen ook bij ouders gevonden worden. Het is van belang dat dit onderzocht wordt, omdat uit bovengenoemd onderzoek blijkt dat hoe iemand pestgedrag ziet, invloed heeft op hoe diegene ermee omgaat. Mochten deze zienswijzen bij ouders gevonden worden, dan zal gekeken worden of de ideeën die ouders hebben over aanpak van pesten daarop aansluiten. Dit sluit aan bij de verwachting dat de definitie van pesten invloed heeft op het signaleren, maar ook op het handelen van ouders.

De verwachting is dat ouders niet altijd weten hoe zij het beste kunnen handelen, maar dat zij in situaties waarin hun kind gepest wordt eerst met hun kind zullen spreken en dan naar de leerkracht zullen stappen. Aangezien er nog geen eerder onderzoek gedaan is naar de algemene zienswijzen van ouders met betrekking tot pesten, is hier geen heldere, op literatuur gebaseerde, verwachting over te formuleren. Verder is er nauwelijks onderzoek gedaan naar de verwachtingen die ouders van school hebben met betrekking tot de aanpak van pesten (Sawyer et al., 2011). Dit onderzoek hoopt hier inzicht in te verkrijgen.

In een onderzoek naar de houding van ouders ten opzichte van pesten is gebleken dat 81% van de ouders vond dat de school actiever moet ingrijpen bij pesten en dat 37% vond dat leerkrachten moesten ingrijpen zonder ouders er

et al., 2009). Hieruit blijkt dat ouders de neiging kunnen hebben om pesten vooral te zien als een schoolgebonden probleem. Ouders houden de school dan verantwoordelijk voor het oplossen van een pestsituatie. Meer inzicht in hoe ouders verantwoordelijkheid zien is nodig om hen op een effectieve manier te betrekken bij pestprogramma's. Reden hiervoor is dat deze toekenning verschillende invloeden heeft op en gevolgen heeft voor het kind (Sawyer et al., 2011). Naar aanleiding van het voorgaande wordt verwacht dat de perceptie van ouders op wie verantwoordelijkheid heeft invloed zal hebben op hun verwachtingen over wat de school zal moeten ondernemen tegen pesten, zowel preventief als curatief.

In het onderzoek van Holt en collega's (2009) wordt aangegeven dat verreweg de meeste ouders (82%) vonden dat de dader krachtig aangepakt moest worden voor zijn/haar gedrag. Een nog groter aandeel (93%) gaf aan te denken dat het aanmoedigen tot positieve interacties de beste manier zou zijn om met pesten om te gaan. Omdat uit onderzoek blijkt dat ouders verschillende percepties hebben ten aanzien van pesten, is de verwachting dat zij zullen verschillen in hun verwachtingen van school, ouders en betrokken kinderen.

Tot slot zal getracht worden inzicht te verkrijgen in de communicatie die ouders met de school hebben. Tomasello (2008) heeft drie mogelijke motieven om te communiceren uiteengezet: iemand een verzoek doen (de ander laten doen wat men van hem vraagt), iemand helpen (informereren naar de ander zonder iets terug te verwachten) en een expressie delen (gevoelens en attitudes delen). Met betrekking tot de schoolcontext is het belangrijk om te weten wat de communicatiemotieven van de ouders zijn, om hen zo actief te kunnen betrekken bij het stoppen en bij de preventie van pesten. Ook is het van belang om te weten wat ouders verwachten van de leerkracht omtrent de communicatie over pesten. Het blijkt dat een goede relatie tussen ouders en school een beschermende factor is met betrekking tot relationele problemen van de kinderen op school (Menesini et al., 2003). Uit onderzoek blijkt ook dat ouders die de school zien als een veilige en ondersteunende plek voor hun kind, minder snel naar school gaan om over pesten te praten (Waasdorp et al., 2011). Ouders met een minder positief beeld over de school zullen eerder proberen om in te grijpen. De verwachting is dat er verschillende communicatiemotieven gevonden zullen worden bij ouders en dat er onder hen een grote verscheidenheid bestaat wat betreft hun mening over de communicatie met school.

Methode

Onderzoeksmethode

In dit onderzoek werd gekozen voor een kwalitatieve benadering zodat de aard en eigenschappen van de respondenten gedetailleerd beschreven en geïnterpreteerd konden worden (Baarda, De Goede, & Teunissen, 1995). Ook biedt deze benadering de mogelijkheid om aan de hand van literatuur te onderzoeken en te begrijpen wat er gaande is in het onderzoeksveld. Zo is het mogelijk om achterliggende motivaties, opvattingen en houdingen ten opzichte van een bepaald onderwerp, in dit geval pesten, te achterhalen (Baarda, De Goede, & Teunissen, 2009). Deze onderzoeksmethode hanteerde een explorerende en open benadering, wat betekent dat de richting van het onderzoek afhankelijk is van wat respondenten vertellen. Het kon dan ook noodzakelijk zijn om gedurende het onderzoek de opzet bij te stellen. Er werd gewerkt met een niet-gestandaardiseerde werkwijze (Baarda et al., 2009).

Respondenten

Bij het benaderen van respondenten werd gebruikt gemaakt van 'purposive sampling'. Dit houdt in dat de respondenten werden uitgekozen omdat de onderzoekers meenden dat door het bevragen van deze respondenten de onderzoeksvraag beantwoord kon worden. De respondenten werden dus gekozen omdat zij representatief voor het betreffende onderzoek werden geacht (Tongco, 2007). De wervingsmethode had gevolgen voor de representativiteit en daarmee de validiteit (zowel interne als externe) van de steekproef, doordat er sprake was van selectie. Ondanks de selectieve steekproef zullen de gegevens (deels) herkenbaar zijn voor andere ouders en leerkrachten. Hierdoor is inhoudelijke generalisatie mogelijk (Baarda et al. 1995).

Binnen dit onderzoek bestonden de respondenten uit twaalf ouders (tien moeders en twee vaders) met minimaal één kind op het regulier basisonderwijs. Omwille van de betrouwbaarheid werd er een controle-interview afgenomen bij een leerkracht van een reguliere Christelijke basisschool. Dit zorgde voor een tweede kijk op het onderwerp.

De respondenten kwamen uit Ermelo (negen respondenten), Zaltbommel (één respondent), Hurwenen (één respondent) en Utrecht (één respondent). De leerkracht kwam uit Ermelo. De respondenten werden op twee verschillende manieren benaderd, door middel van een vragenlijst op een basisschool in Ermelo

contacten. Aan de hand van de vragenlijst werden tegen verwachting in maar twee respondenten geworven. Om een tekort te voorkomen werd zelf naar respondenten gezocht. De leerkracht werd ook door middel van sociale contacten geworven.

De school die in eerste instantie benaderd werd, is een reguliere Christelijke basisschool in Ermelo. Twee respondenten met kinderen in groep zeven zijn hier geworven. De overige respondenten hadden kinderen in de groepen één tot en met acht. Acht hiervan hadden kinderen die naar een Christelijke reguliere basisschool gingen, twee gingen naar een vrije school.

De sociaal economische status van alle respondenten was gemiddeld tot hoog. De leeftijd van de respondenten varieerde van 30 tot 45 jaar. Hun opleidingsniveau lag varieerde van de mavo tot de universiteit. Bij de benadering van de respondenten werd niet specifiek gezocht naar ouders van wie de kinderen direct met pesten te maken hadden of hebben gehad. Dit was bij negen van de twaalf respondenten dan ook niet het geval. De onderzoekers wilden een zo breed mogelijk beeld krijgen van wat ouders in het algemeen over pesten denken.

De sociaal economische status van de leerkracht was middelhoog. De leerkracht was 59 jaar en zat ongeveer 30 jaar in het vak. Zij heeft op drie verschillende scholen in verschillende provincies en streken gewerkt.

Instrumenten

Om de opvattingen van ouders inzake pesten te onderzoeken, werd er een semi-gestructureerd interview gehouden. Bij deze vorm van interviewen liggen de antwoorden niet van tevoren vast, maar wel de onderwerpen (topics) en enkele vragen om het interview een richting te geven (Reulink & Lindeman, 2005). Het interview begon met een inleidend praatje waarin het doel, de tijdsduur, het gebruik van opnameapparatuur en de opbouw van het interview uitgelegd werden. Daarna vroegen de onderzoekers of er nog vragen waren, waarna begonnen werd met het interview. Er is gewerkt met twee interviewers om de betrouwbaarheid van het onderzoek te vergroten (zie procedure). Hierna kwamen de algemene vragen aan bod, zoals 'Hoeveel kinderen heeft u', 'In welke klassen zitten de kinderen' en 'Neemt u deel aan activiteiten rondom de school'. Deze vragen werden gesteld om wat meer achtergrondinformatie van de respondenten te verwerven. Daarnaast waren deze vragen bedoeld om de respondent op zijn/haar gemak te stellen en te laten wennen aan de situatie.

word begonnen met de topics. Deze zijn zelf samengesteld aan de hand van de literatuur over pesten op de basisschool en de rol van ouders hierbij. Voorafgaande aan de daadwerkelijke interviews werd een proefinterview afgenomen om te kijken of met de topiclijst de benodigde informatie verkregen kon worden. Ook werd zo gecontroleerd of er onduidelijkheden of missende thema's waren in de topiclijst. Op deze manier trachtten de onderzoekers de betrouwbaarheid en de interne validiteit te verhogen.

Bij de eerste doelstelling, 'inzicht verkrijgen in de visie van ouders op pesten' is het topic 'definitie van pesten' gehanteerd. Vragen die gesteld zijn, waren bijvoorbeeld 'Wat vindt u het verschil tussen pesten en plagen' en 'Wat verstaat u onder pesten'.

Bij de tweede doelstelling, 'inzicht verkrijgen in het handelen van ouders met betrekking tot het pest- en/of slachtoffergedrag van hun kinderen', zijn de volgende topics gehanteerd: verwachtingen van anderen omtrent pestgedrag op school, ondernemen van actie tegen pesten, communicatie met school over pesten en de rol van ouders in de (preventieve) aanpak van pesten. Vragen die gesteld zijn met betrekking tot deze topics waren bijvoorbeeld: 'Heeft u verwachtingen van de school omtrent het aanpakken van pesten', 'Zou u zelf actie ondernemen als u hoort dat uw kind gepest wordt/pest' en 'Zou u willen dat u meer kon betekenen in de aanpak van pesten'.

Tijdens de interviews heeft de interviewer het antwoord van de respondent samengevat om zo te controleren of de boodschap van de respondent goed overkwam en of het ook daadwerkelijk de mening van de respondent weergaf. Hierdoor werd het interview overzichtelijk gehouden voor zowel de interviewer als de respondent en kwamen ontbrekende thema's gemakkelijk aan bod. Dit vergrootte de betrouwbaarheid van het onderzoek.

Procedure

Allereerst werd een basisschool in Ermelo benaderd en werd een vragenlijst aan ouders gegeven met kinderen in groep zeven om respondenten te werven. De vragenlijst bevatte 24 vragen zoals: 'De school stelt mij op de hoogte als er iets niet goed gaat in de klas' en 'Ik denk dat mijn kind het mij vertelt als hij/zij pest'. Hierbij konden de respondenten aangeven of deze vraag niet op hen van toepassing was, of dat het nooit, soms, even vaak wel als niet, vaak of altijd voorkwam. Daarnaast werden er nog zes algemene vragen gesteld, zoals wat de

burgerlijke staat en het aantal kinderen dat de respondent had. Omdat niet genoeg respondenten vanuit de vragenlijsten waren geworven en om een tekort aan respondenten te voorkomen, hadden de onderzoekers binnen de eigen sociale kringen respondenten gezocht. Criteria die hierbij gehanteerd zijn, waren dat de respondent minimaal één kind op de basisschool moest hebben en dat hij/zij minimaal een gemiddelde sociaal economische status had.

Daarna zijn de interviews afgenomen. Bij de interviews waren twee interviewers aanwezig. Alle interviews zijn opgenomen ('*audit trial*'), waardoor mogelijke invloeden van de onderzoeker achterhaald konden worden (Robson, 2002). Er is rekening gehouden met deze mogelijke invloed van de onderzoeker op de respondent door een zo neutraal mogelijke houding aan te nemen. Een tweede interviewer was steeds aanwezig om te kunnen corrigeren en te overleggen ('*peer debriefing*') en om vooringenomenheid van de hoofdinterviewer tijdig te kunnen signaleren (Robson, 2002).

Verder werd de betrouwbaarheid zoveel mogelijk gewaarborgd door telkens weer dezelfde opstelling aan te nemen bij de interviews. De twee interviewers zijn tegenover de respondent gaan zitten en namen zo het interview af. Één interviewer voerde hoofdzakelijk het woord en de tweede interviewer maakte aantekeningen, bewaakte de tijd, vulde aan waar nodig en regelde de audio-opname. Van te voren werd gevraagd of de respondent nog steeds mee wilde werken en of hij/zij nog vragen had over de procedure. Ook werd benadrukt dat de opnames anoniem werden verwerkt. Hierbij werd ook uitgelegd waarom een opname van het interview gewenst was. Bij het overzetten van de data in de computer kregen de respondenten nummers toegewezen. Er werd dus niet met namen gewerkt. Tijdens het verbatim uittypen zijn namen vervangen door een letter. Dit was van belang om zo de anonimiteit van de respondenten te kunnen waarborgen, wanneer data in handen van derden zou vallen.

Door deze zorgvuldigheid te betrachten namen de onderzoekers de eventuele gevoeligheid van het onderwerp voor respondenten in acht. Vooral voor degenen die met pesten te maken hebben gehad kon het onderwerp als problematisch ervaren worden door de ongemakkelijke gevoelens die werden opgeroepen. Door duidelijkheid en anonimisering werd getracht om veiligheid te scheppen voor deze respondenten. Daarnaast gaf deze vorm van interviewen de mogelijkheid voor de respondent om aan te geven waar deze wel en niet op in wilde gaan.

an de interviews werden deze kwalitatief geanalyseerd. Het doel van de kwalitatieve analyse was om alle informatie uit de interviews te reduceren en te ordenen op een systematische wijze. Daarnaast was dit nodig om conclusies te kunnen trekken. Via analytische inductie werden uitspraken van de respondenten per doelstelling tot kernlabels gevormd. Dit was mogelijk door het constant vergelijken van uitspraken. Dit coderen gebeurde in een achttal stappen met drie hoofdfasen waarin relevante stukken tekst voorzien werden van korte inhoudelijke labels. In de eerste stap werden de niet-relevante passages doorgestreept. In de tweede stap werd de analyse-eenheid bepaald en werd de relevante tekst opgesplitst in inhoudelijke fragmenten. In stap drie werd er gelabeld, waarbij er labels aan korte, informatieve stukjes tekst werden gekoppeld. In de vierde stap werd er gecodeerd op inhoud, waarbij de labels een letter kregen, afhankelijk bij welke andere labels ze hoorden. Vervolgens werden de labels die bij elkaar hoorden bij elkaar gezet, dit was het groeperen. Die labelrijen werden vervolgens gedimenseerd. In stap vijf werd de geldigheid van de labels gecontroleerd en in stap zes werden kernlabels gedefinieerd. In stap zeven werd de intersubjectiviteit vastgesteld en in stap acht werd de vraagstelling beantwoord. De stappen een tot en met drie vielen onder het onderdeel 'open coderen/labelen'. De stappen vier tot en met zes vielen onder het onderdeel 'definiëren; ordenen en reduceren van labels' en de stappen zeven en acht vielen onder het onderdeel 'integratie en samenhang tussen kernlabels' (Baar, 2001).

Om de betrouwbaarheid en interne validiteit van het labelen en de analyse van de gegevens zo veel mogelijk te waarborgen, hadden de onderzoekers van de labels een zo letterlijk mogelijke vertaling gemaakt van wat de geïnterviewde vertelde. Ook hadden de onderzoekers de analyse in samenspraak gedaan, zodat er geen verschillende werkwijzen werden gehanteerd. Hierna werd de intersubjectiviteit vastgesteld om tot slot de vraagstelling te kunnen beantwoorden.

Resultaten

Aan de hand van de uitkomsten van de interviews worden hier de belangrijkste resultaten per doelstelling besproken. Als eerste komt doelstelling één aan bod, welke betrekking heeft op de visie van ouders omtrent pestgedrag. Visie werd geoperationaliseerd naar de definiëring, signalering en waardering van pesten, waarbij definiëring werd geoperationaliseerd naar criteria en vormen. Waardering werd geoperationaliseerd naar mening, verklaringen en gevolgen.

in ouders, wordt als tweede besproken.

Handelen werd geoperationaliseerd naar de aanpak van ouders en de communicatie met andere betrokkenen. Hierbij zal aan bod komen hoe ouders deze aanpak het liefst zien.

De resultaten worden besproken aan de hand van de uit de kwalitatieve analyse ontwikkelde kernlabels per doelstelling en verder exemplarisch uiteengezet aan de hand van citaten. Om verder de resultaten overzichtelijk weer te geven, is bij sommige resultaten gebruik gemaakt van tabellen. In deze tabellen wordt onder andere het aantal respondenten aangeduid dat iets gezegd heeft over het onderwerp, waardoor het draagvlak duidelijk wordt. Deze aantallen kunnen vanwege het explorerende karakter van de interviews niet als harde gegevens worden opgevat, maar als een globale indicatie van het draagvlak per categorie. Verder moet in acht worden genomen dat respondenten vaak meerdere antwoorden gaven, waardoor de som van het aantal uitspraken over één deelonderwerp soms meer dan het totaal aantal respondenten is.

Doelstelling 1: Visie

Definiëring. Zoals in tabel 1 te zien is, noemde elke respondent gemiddeld vier van de zes pestcriteria. Alle respondenten noemden het intentionele aspect van pestgedrag. Zo werd genoemd dat pesten doelbewust en op het slachtoffer gericht is. Zoals respondent vijf dit verwoordde: *"Pesten is heel negatief, vaak ook een beetje gemeen en soms met voorbedachten rade."*

Tabel 1

Criteria voor pesten

Kenmerken	Kernlabels	n (N=12)
Negatieve handelingen	1. Bij plagen wordt er humor in gezien, bij pesten niet. 2. Pesten wordt gezien als ongewenst gedrag (zowel verbaal als fysiek) dat te ver gaat.	10
Asymmetrische machtsrelatie	1. Één of meerdere personen die zich superieur voelen aan het slachtoffer.	7
Structureel	1. Pesten vindt regelmatig (herhaald en stelselmatig) plaats.	8
Langdurig	1. Pesten is een aaneenschakeling van plagerijen en beslaat een langere termijn.	6
Intentioneel	1. Pesten is doelbewust. 2. Op het slachtoffer gericht.	12
Slachtoffer lijdt eronder	1. Slachtoffer voelt zich gekwetst, gekleineerd en/of vernederd. 2. Slachtoffer is verdrietig. 3. Slachtoffer heeft nu last van pesten en in het	10

De andere in tabel 1 genoemde criteria werden ook door respondenten genoemd, maar niet door hen allemaal. *"Ik denk niet dat er een duidelijk onderscheid is tussen pesten en plagen"* (resp. 10). Deze uitspraak geeft goed weer dat de definiëring van pesten lastig kan zijn. Respondenten gaven verschillende definiëringen van het begrip pesten. Dit doet de vraag rijzen of ouders een adequate definitie van dit begrip hanteren en daarmee of zij in staat zijn om pestgedrag juist te signaleren.

Het was opvallend dat wat betreft de vormen van pesten de openlijke vorm het meest werd genoemd, namelijk relationeel direct en fysiek (zie tabel 2). *"Zodra het fysiek is, is het sowieso pesten. Dan ga je over een lijn heen"* (resp. 4). Dit soort uitspraken kwamen vaak terug in de interviews. Een reden hiervoor kan zijn dat openlijk pestgedrag goed door ouders te signaleren is, bijvoorbeeld omdat kinderen hier thuis over vertellen. In de discussie wordt hier op teruggekomen.

Tabel 2

Vormen van pesten

Vorm	Kernlabels	n (N=12)
Relationeel: direct	1. Buitensluiten en negeren van slachtoffer. 2. Uitproberen en treiteren van slachtoffer. 3. Moeilijk vat op relationeel pesten te krijgen, maar is wel heel ernstig.	11
Relationeel: indirect	1. Er zit een stiekem aspect achter, zoals roddelen en/of achter elkaars rug om praten.	7
Verbaal	1. Dader scheldt slachtoffer uit, maakt nare opmerkingen en heeft naar taalgebruik (schrijftaal/spreektaal).	7
Materieel	1. Dader benadeelt slachtoffer door het afpakken, kapot maken en verstopen van materiële dingen.	4
Fysiek	1. Dader gebruikt schoppen, slaan en duwen (fysieke handelingen) om slachtoffer te schaden. 2. Fysiek geweld is ontoelaatbaar, grensoverschrijdend gedrag en kan uit onmacht en impulsiviteit voortkomen.	10
Cyberpesten	1. Pesten via sociale media is een moeilijk te signaleren, gevaarlijke vorm van pesten (ook wel cyberpesten genoemd).	4

"Nooit dat ze hem opgewacht hebben, maar altijd verbaal, echt zo die steken onder water" (resp. 9). Deze uitspraak duidt het verbale aspect van pesten aan, dat net als het indirecte relationele aspect door zeven respondenten

voor respondenten werd genoemd, was de vorm 'materieel pesten' en de vorm 'cyberpesten'. Reden voor het weinig benoemen van deze laatste vorm kan zijn dat cyberpesten een relatief nieuwe pestvorm is en dat dit bovendien door ouders moeilijk te signaleren is.

Signalering. Meerdere personen werden door de respondenten signaleerders genoemd, namelijk de kinderen, de school/leerkracht en zichzelf. Opvallend is dat respondenten zichzelf over het algemeen geen geschikte signaleerder vonden, omdat zij geen goed zicht zouden hebben op wat er op school gebeurt. "*Signaleren: dat is heel lastig denk ik. Je weet niet wat er precies gebeurt*" (resp. 8). Bij de school en de leerkracht werd daarentegen veel verantwoordelijkheid gelegd, omdat respondenten meenden dat de leerkracht goed zicht zou hebben op wat er op school gebeurt. "*De school doorziet de kinderen goed, ik ben daar heel tevreden over* (resp. 7)." "*Leerkrachten moeten het in eerste instantie signaleren* (resp. 11)."

Hoewel respondenten zichzelf geen geschikte signaleerders vonden, hadden ze wel een duidelijke mening over de verschillende signalen die ouders en slachtoffers afgeven. Over het algemeen waren de meningen over het slachtoffer dat deze anders en minder weerbaar is dan de rest van de klas, zoals het kernlabel ook aangaf: *Het slachtoffer reageert op pesterijen met meer gevoeligheid, minder weerbaarheid en is banger*. Ouders werden geprofileerd als kinderen die zichzelf stoer vinden, maar opvallend is dat de respondenten ouders vooral zagen als treurige figuren die het niet makkelijk hebben. "*Kijk, kinderen gaan natuurlijk niet voor niets pesten denk ik dan, dan is er al iets zeg maar. Ofwel thuis, waardoor ze een uitlaatklep vinden op school, of andersom*" (resp. 11).

Waardering: Mening. Behalve over doelstelling één en twee hadden de respondenten over pesten nog veel meer te zeggen. Zo zijn er verschillende meningen naar voren gekomen wat betreft peestsituaties. In tabel 3 staat een overzicht van deze meningen.

De helft van de respondenten ($n=6$) vond dat de sfeer en de cultuur op school en thuis goed moesten zijn, zodat pestgedrag minder voor zou komen. Ook zou een goede sfeer volgens de respondenten een positieve uitwerking op de aanpak van pesten hebben. "*Een kind in harmonie pest niet, dus ik zou zorgen voor harmonie*" (resp. 5).

Meningen

Mening	Kernlabels	n (N=12)
	1. Ouders vinden pesten een belangrijk item.	5
	2. Pestsituaties komen vaker voor in het leven, slachtoffer is niet altijd zielig.	5
	3. De ernst van de pestsituatie hangt af van wat het slachtoffer pesten vindt en hoe hij/zij het (pest)gedrag opvat.	5
	4. Voor kinderen is het lastig om pestsituaties te begrijpen.	5
	5. Omgeving/cultuur heeft een grote invloed op het ontstaan, voortbestaan en aanpakken van pesten. Het kind moet zich hierin veilig voelen.	6
	6. Niemand heeft een pestsituatie verdiend, maar er zijn altijd twee kanten.	5

Een deel van de respondenten ($n=5$) gaf aan dat pesten er soms bij hoort en het slachtoffer niet altijd zielig is. "Verder in het leven zullen dit soort dingen nog wel vaker gebeuren" (resp. 2).

Verder gaven respondenten ($n=5$) aan dat niemand pesten verdiend heeft, maar dat er altijd twee kanten zijn. Volgens hen kon de pester tegelijkertijd ook slachtoffer zijn. Daarbij hing het ook van de houding van het slachtoffer af, in hoeverre en hoe snel hij/zij de situatie als pesten opvatte. "Een kind denkt al gauw dat hij gepest wordt" (resp. 2). Ook respondent tien zei dat "sommige kinderen zich sneller gekwetst voelen dan andere".

Waardering: Verklaringen en gevolgen. Acht respondenten gaven mogelijke verklaringen voor het vertonen van pestgedrag. De meeste van hen ($n=6$) noemden als een verklaring de thuissituatie van de dader en zeiden dat vervelende gebeurtenissen thuis konden leiden tot pestgedrag. "Kinderen pesten in bijzondere situaties: scheidingen, toestanden, ziekte thuis, geen aandacht, misbruikt [...]" (resp. 5). Vijf respondenten vonden dat pestgedrag ontstond omdat de dader belangrijk of stoer wilde zijn. "Pesters hebben waarschijnlijk zelf iets wat ze niet zo goed kunnen, maar als compensatie willen ze de stoere, flinke jongen zijn" (resp. 8). Drie respondenten noemden dat pesten ontstond door onveilige en gefrustreerde gevoelens bij de dader. "Ik denk dat pesters misschien zelf ook gepest worden en dan terug gaan pesten" (resp. 9). Twee respondenten zeiden dat pesten kon ontstaan of versterkt kon worden door de houding en het gedrag van het slachtoffer. "Dan denk ik, als zo'n meisje wat weerbaarder was geweest en van zich af had kunnen bijten, was het heel anders geweest" (resp.

slotte aan dat pestgedrag te verklaren is vanuit disrespect in de groep, en dat dit gedrag dus te voorkomen is door het creëren van een veilige groeps sfeer. *"Als iemand zo is, dan is dat zo, daar moet je gewoon respect voor hebben. Dan denk ik dat je minder kans hebt op pesten"* (resp. 4).

Alle respondenten zeiden iets over de gevolgen van pestgedrag voor het slachtoffer. Bijna iedereen ($n=11$) was het er over eens dat gepest worden negatieve gevolgen heeft. *"Pesten kan blijvend letsel opleveren"* (resp. 5). Ook gaven de respondenten ($n=7$) aan dat slachtoffers moeite zouden hebben met naar school gaan en last konden hebben van verschillende soorten klachten. De helft van de respondenten ($n=6$) gaf aan dat ook op de lange termijn pesten negatieve gevolgen kon hebben. Respondent zeven meende echter dat gepest worden juist positieve gevolgen heeft voor het slachtoffer: *"Gepeste kinderen zijn later vaak best wel stevige volwassenen die heel onafhankelijk durven denken en ook empathisch zijn"*. Deze mening lijkt echter niet gedeeld te worden door andere respondenten.

Een klein aantal respondenten ($n=3$) noemde dat ouders zelf ook negatieve gevolgen kunnen ervaren, omdat ze spijt kunnen krijgen van hun daden en door hun gedrag zelf slachtoffer zouden kunnen worden.

Doelstelling 2: Handelen

Aanpak. Wat betreft de aanpak van pesten door school, gaven alle respondenten aan dat er op school al iets aan pestpreventie gedaan werd, in de vorm van voorlichting en/of optreden van de leerkracht. Respondent twaalf zei hierover: *"Een programma over wat je als kind kan doen als je merkt dat er gepest wordt in de klas."* Wat het curatief aanpakken betrof, zeiden respondenten dat de school of leerkracht het probleem serieus nam, bespreekbaar maakte en het meestal snel aanpakte. *"En dan pakt de juf het aan, en dan heeft ze een heel lesprogramma over internet en hyves. En dat komt blijkbaar aan en dan gebeurt het niet meer"* (resp. 11).

Alle respondenten, waarvan er drie kinderen hebben die gepest worden of gepest zijn, gaven aan te willen dat de school een preventieve aanpak hanteert op het gebied van pesten. Zij zagen dit voor zich in de vorm van bijvoorbeeld een training, programma, waakzaamheid van de docent en/of het creëren van een goede sfeer in de klas en op school. Respondent vier zei hierover: *"Ik denk dat je in programma's, al voordat je begint over pesten, dat je het al kan hebben over*

en aan je kinderen." Wat betreft de aanwezige

pestprogramma's noemden respondenten het Regenboogproject en de Kanjertraining.

Opvallend was dat ruim de helft van de respondenten ($n=7$) aangaf dat de school hen bij een peestsituatie wel moest informeren, maar hen daar niet bij moest betrekken. Respondent tien zei hierover: *"Ik denk niet dat het handig is dat je als ouder erg betrokken wordt, want je bent altijd gekleurd"*. Bijna alle respondenten ($n=11$) wilden dat de peestsituatie eerst met de kinderen onderling werd opgelost, waarbij de leerkracht een grote rol zou hebben en het initiatief moest nemen ($n=8$). *"De juf weet hoe je het het beste kan aanpakken"* (resp. 7). Wanneer de situatie ernstig was, moesten de ouders worden ingelicht en bij een structureel probleem zou een objectieve buitenstaander betrokken moeten worden. De door respondenten verlangde aanpak was dus afhankelijk van de ernst van het conflict. Wat betreft de preventieve aanpak van pesten door ouders zelf, zei de helft van de respondenten ($n=6$) dat ze preventief een rol spelen in pestgedrag door middel van de opvoeding. *"Daar begin je al mee in de opvoeding thuis. Hoe denk je over mensen, hoe praat je over mensen, een stuk respect"* (resp. 4). De meerderheid van de respondenten ($n=9$) zei dat ouders goed gedrag moeten uitdragen naar hun kind, door middel van de opvoeding. Dit zou volgens hen preventief kunnen werken. Ook vonden zij het belangrijk dat er bewustwording en respect voor anderen gecreëerd wordt bij het kind.

Sommige respondenten ($n=5$) zeiden dat ze mee zouden werken aan het oplossen van een peestsituatie wanneer deze zich voordoet. Anderen ($n=3$) benadrukten dat ze zich hier op school niet mee zouden willen bemoeien, omdat inmenging van ouders voor partijdigheid kan zorgen. Opvallend was dat een van deze drie respondenten een ouder was van een gepest kind. Een van de andere respondenten die met pesten te maken heeft gehad in de klas van zijn/haar kind wilde dat de ouders van het slachtoffer meteen betrokken zouden worden bij een peestsituatie. Wanneer aan andere respondenten gevraagd werd wat ze zouden doen als hun kind betrokken zou zijn in een peestsituatie, gaven zeven respondenten aan dat zij dan actie zouden ondernemen in de vorm van praten met hun kind. Als hierdoor de situatie niet zou verbeteren, zouden zij naar school en/of naar andere ouders stappen. Respondent twee zei hier over: *"Als mijn kind structureel gepest wordt en mijn kind er echt last van heeft, dan stap ik naar school en anders niet"*.

pakken van de dader door zijn/haar ouders, gaven de respondenten ($n=8$) aan dat de houding van die ouders hierbij van belang was. Zoals respondent 12 hierover zei: *"Nou, volgens mij zijn er heel veel ouders die denken: dat doet mijn kind niet"*. Opvallend was dat deze respondenten zelf aangaven hun kind direct aan te spreken en eventueel te straffen. Mogelijk speelde bij dit onderwerp sociale wenselijkheid een rol. Hier zal in de discussie verder op ingegaan worden. Verder gaven de respondenten ($n=6$) aan dat zij graag zouden zien dat ouders van daders de waarheid achterhaalden en hun kind de ernst van zijn/haar gedrag zouden uitleggen. *"Ouders moeten laten merken dat ze het heel vervelend vinden. Daar kan het kind ook van leren, hoe de ouders er mee omgaan"* (resp. 7).

Tot slot zouden de respondenten ($n=8$) graag zien dat ouders thuis met hun kind praten over peestsituaties en oplossingen. Ze zouden zich zo weinig mogelijk moeten bemoeien met school en andere kinderen tijdens een peestsituatie. Belangrijk vonden de respondenten hierbij dat ouders vertrouwen hadden in de leerkracht. *"We moeten als ouders volkomen de leerkracht het vertrouwen geven en de opdracht geven om daar goed mee om te gaan. Dat vertrouwen moeten we niet ondermijnen"* (resp. 10).

Communicatie. Vrij veel respondenten ($n=9$) gaven aan dat ze niet altijd tevreden waren over de communicatie die er is tussen hen en school wat betreft peestsituaties of trainingen, maar dat ze communicatie wel belangrijk vinden en dit graag zouden willen. *"Ik vind het wel goed dat pestgedrag en regels worden besproken met kinderen en de ouders daar ook van op de hoogte zijn"* (resp. 3). Of, zoals respondent acht het zei: *"Als er wat aan de hand is, vind ik dat een school sowieso contact moet zoeken met die ouders"*. Sommige respondenten ($n=4$) zeiden dat de school of de leerkracht niet altijd goed naar hen luistert: *"Als ouder wil je gewoon een luisterend oor voor je problemen, of als mijn kind gepest wordt, dan wil ik gewoon dat de juf me hoort. En dat deed ze gewoon niet"* (resp. 11). Andere respondenten ($n=5$) zeiden dat de communicatie tussen hen en school meestal goed en open verliep en dat ze niet bij elk wissel dat zich op school afspeelde behoefte hadden aan contact: *"Ik zou het niet leuk vinden als de school bij elk wissel mij zou bellen, zo van 'R. heeft aan haar haren getrokken'"* (resp. 1).

Wat betreft de communicatie tussen ouders en kinderen over pesten, zei bijna de helft van de respondenten ($n=5$) dat ze bij hun kind informeerden over

respondenten noemden dat de preventieve rol van ouders wat betreft pestgedrag ook lag in de communicatie met hun kind. Zij zeiden dat de houding van ouders erg belangrijk was. Als ouders een open houding hadden, zou het kind hen alles durven vertellen en konden ouders daar op inspelen. *"Ik vind het belangrijk dat ze alles durven te zeggen, ook al is het van: 'ik heb zin om die en die een klap te geven'. Die gevoelens kun je niet ontkennen, daar moet niet boos op worden gereageerd"* (resp. 7).

Drie respondenten noemden dat ouders van daders met hun kind in gesprek moeten gaan, zodat ze hun kind kunnen laten nadenken over de gevolgen van zijn/haar gedrag. *"En dan zeg ik van 'nou, wat zou jij er van vinden als jij een trut zou worden genoemd? Denk daar maar eens over na"* (resp. 10).

Conclusie en Discussie

Het hoofddoel van dit onderzoek was inzicht te krijgen in de opvattingen van ouders met betrekking tot pesten op de basisschool. Hiertoe zijn ouders gevraagd naar hun visie op pesten en naar hun ideeën over de aanpak van pesten.

Wat is de visie van ouders omtrent pestgedrag?

Er werd verwacht dat de respondenten moeite zouden hebben met het formuleren van een eenduidige, sluitende definitie van het begrip pesten. Dit naar aanleiding van het onderzoek van Sawyer en collega's (2011), waarin zij concludeerden dat ouders verschillende, onvolledige definities van pesten gaven. Opvallend was dat alle ouders wel het intentionele aspect van pesten noemden. In het huidige onderzoek kwam hetzelfde resultaat naar voren. Respondenten noemden verschillende criteria van pesten en hierin was geen overeenstemming, behalve wat betreft het intentionele aspect. De vooraf gestelde verwachting werd dus bevestigd.

Liu en Graves (2011) concludeerden in hun onderzoek dat ook onderzoekers verschillende criteria en/of woorden hanteren voor de definitie. Dit geeft aan dat een definitie van pesten moeilijk te geven is. Daarnaast bleek uit het onderzoek van Sawyer en collega's (2011) dat ouders zich onzeker voelden over wanneer er werkelijk sprake van pesten was. Dit kan een verklaring zijn voor het feit dat respondenten verschillende definities voor pesten gaven. Vervolgonderzoek zou hier duidelijkheid in moeten verschaffen.

Onduidelijke definitie een heldere conclusie kan worden getrokken, aangezien het onduidelijk is of over hetzelfde fenomeen gesproken wordt. Daarnaast hangt de definitie die ouders hanteren waarschijnlijk samen met hoe ze pesten signaleren en ermee omgaan (Sawyer et al., 2011). Immers, als ouders bepaald gedrag niet onder de definitie van pesten vinden vallen, zullen zij het waarschijnlijk ook niet als zodanig signaleren en actief gaan handelen. Wat betreft de verschillende vormen van pesten viel op dat de respondenten vooral open vormen benoemden (relationeel direct en fysiek). Dit kan komen doordat ouders andere vormen van pesten niet definiëren als pesten, maar als bijvoorbeeld gedragingen die bij het opgroeien horen (Sawyer et al., 2011). Dit komt overeen met de normatieve visie uit het onderzoek van Troop en Ladd (2002). Deze visie kan ervoor zorgen dat wanneer kinderen vertellen over pestervaringen, ouders dit niet definiëren als pesten en dus geen actie ondernemen. Dit is onwenselijk, omdat is gebleken dat als ouders niet reageren terwijl het kind wel last van het pestgedrag ondervindt, het kind nog meer negatieve gevolgen kan ervaren (Sawyer et al., 2011).

Wanneer de onderzoekers dieper ingingen op de andere vormen, zoals indirect relationeel, cyberpesten en materieel pesten, gaven een aantal respondenten aan dat deze wel onder pesten vielen en een aantal respondenten niet. Een reden hiervoor kan zijn dat ouders te weinig kennis hebben over pestvormen. Dit wordt ondersteund door het onderzoek van Sawyer en collega's (2011), waaruit bleek dat ouders graag hun kennis willen vergroten ten aanzien van pesten, omdat zij daar nu niet genoeg vanaf weten. Een andere reden kan zijn dat ouders moeite hebben met het maken van onderscheid tussen pesten en plagen, wat tevens een conclusie was uit onderzoek van Craig en Pepler (1998).

De mate waarin ouders pesten herkennen zal niet alleen gevolgen hebben voor hun eigen handelen, maar ook voor de mate waarin ze de pestervaringen die hun kinderen hen vertellen serieus nemen. De reactie en actie van ouders hierop zal weer invloed hebben op de mate waarin kinderen hun pestervaringen in het vervolg zullen vertellen aan hun ouders (Sawyer et al. 2011). Hieruit blijkt dat het belangrijk is om ouders bewust te maken van de verschillende vormen waarin pesten plaatsvindt. Als ouders hier meer kennis over hebben, kunnen zij beter reageren op signalen die kinderen afgeven en daarmee helpen om pestgedrag te voorkomen of op te lossen (Fekkes et al., 2005). Vervolgonderzoek zal moeten uitwijzen op welke manier de definitie die ouders hanteren invloed heeft op hun signaleren en handelen.

het het signaleren van pestgedrag was dat ouders beter in staat zouden zijn om pestgedrag te signaleren dan leerkrachten, omdat slachtoffers het pestgedrag vaker aan hun ouders vertellen dan aan hun leerkrachten (Fekkes et al., 2005). Deze verwachting is in dit onderzoek niet bevestigd. Respondenten gaven namelijk aan dat zij vonden geen goed zicht te hebben op pestgedrag, omdat dit op school plaatsvindt. Zij legden wat signalering betreft dan ook veel verantwoordelijkheid bij de leerkrachten. De respondenten zagen pesten voornamelijk als een schoolgebonden probleem, dat daar dan ook het beste gesignaleerd kon worden. Dit werd bevestigd door de leerkracht in het controle-interview. Zij gaf echter wel aan dat het ook voor leerkrachten niet altijd gemakkelijk is om pestgedrag te signaleren, omdat het niet altijd onder het oog van de leerkracht plaatsvindt. Veel pestgedrag vindt plaats op het schoolplein of op andere plaatsen buiten het zicht van de leerkrachten. De bevinding uit dit onderzoek dat ouders zichzelf niet geschikt vonden om te signaleren is dus niet in lijn met eerder onderzoek van Fekkes en collega's (2005), aangezien zij aantoonde dat ouders juist meer zouden kunnen signaleren dan leerkrachten. Dit verschil kan mogelijk verklaard worden door het feit dat respondenten in het huidige onderzoek hun visie op hun eigen bijdrage gaven in plaats van een feitelijke weergave van de werkelijkheid. Omdat deze bevindingen elkaar tegen lijken te spreken, zal vervolgonderzoek over de signalerende rol van ouders en leerkrachten hier meer duidelijkheid over moeten geven.

Ondanks het feit dat respondenten zich als signaleerders niet geschikt vonden, hadden zij wel een helder beeld over de profielen van een slachtoffer (hij/zij is anders en minder weerbaar dan klasgenoten) en een dader (hij/zij is een treurig persoon die het niet altijd makkelijk heeft). Dit geeft aan dat de respondenten een duidelijk beeld hebben van wat zij zouden kunnen signaleren, maar vinden dat ze dit niet altijd kunnen doen, omdat pesten vaak buiten hun zicht plaatsvindt.

De verwachting met betrekking tot de waardering van pesten door ouders was dat de mening van ouders ten aanzien van pesten grotendeels negatief zou zijn, omdat uit onderzoek van Sawyer en collega's (2011) bleek dat ouders zich bewust waren van de negatieve gevolgen van pesten. Deze verwachting werd in het huidige onderzoek grotendeels bevestigd. De respondenten namen pestgedrag erg serieus en noemden vrijwel allemaal de negatieve gevolgen van pestgedrag. Wel gaven ze aan dat pestgedrag twee kanten heeft en dat het ook van een slachtoffer afhangt hoe ernstig de situatie opgevat wordt. Aangezien dit

waarbij de visie en het handelen van ouders in kaart worden gebracht, wordt in de literatuur niet teruggevonden wat de mening van ouders betreffende pesten is. Vervolgonderzoek zal hier meer inzicht in moeten geven. Wel werd in het onderzoek van Sawyer en collega's (2011) geconcludeerd dat ouders aangaven dat pesten negatieve gevolgen heeft voor het slachtoffer, maar dat sommige ouders het ook zien als een gemeenschappelijk ('common') aspect van de kindertijd. Opvallend in het onderzoek van Sawyer en collega's (2011) was dat ouders van slachtoffers acties ondernamen op het handelen van het slachtoffer, maar niet bijvoorbeeld bij de dader om een gedragsverandering vroegen. Onderzoek naar het handelen van ouders van daders is niet tot nauwelijks gedaan, waardoor de reactie van ouders van daders onbekend is. Vervolgonderzoek kan bijdragen aan het in kaart brengen van de mening van ouders ten opzichte van pesten en hoe deze mening invloed heeft op dader- en/of slachtofferschap.

Opvallend was dat bijna alle respondenten het opnamen voor de daders van pestgedrag. Ze noemden dat daders niet zomaar zullen pesten en hierdoor vaak gedwongen worden door problemen in hun thuissituatie. Wat ook werd genoemd was frustratie, stoer willen zijn, een onveilige groepssfeer en uitlokkend gedrag van het slachtoffer. In onderzoek van Smokowski en Kopasz (2005) werd gesuggereerd dat er in families van daders vaker problemen speelden. Ouders reageerden vaker vijandig, afwijzend en onverschillig naar hun kinderen toe. Dit soort negatieve thuissituaties werd dan ook als verklaring gegeven voor pestgedrag van kinderen. Het kind zal pesten uit frustratie of doordat het kind deze gedragingen aangeleerd heeft van de opvoeders. Resultaten uit het huidige onderzoek en de literatuur sluiten dus bij elkaar aan. In vervolgonderzoek zal verder onderzocht moeten worden hoe de interactie tussen opvoeder en kind precies ligt om te kijken hoe pestgedrag voorkomen kan worden. Er is namelijk sprake van een bidirectionele relatie tussen opvoeder en kind. Opvoedgedrag van ouders heeft invloed op het gedrag van een kind, maar het gedrag van een kind heeft ook invloed op het opvoedgedrag van ouders (Verhoeven, Junger, Van Aken, Deković, & Van Aken, 2010). Ook zal het interessant zijn om te kijken naar de opvoedstijlen van ouders van slachtoffers. Verhoeven en collega's (2010) concludeerden namelijk dat de ouders van slachtoffers vaak overbeschermend naar hun kind toe zijn. Dit kan tot gevolg hebben dat ouders conflictvermijdend optreden naar hun kind. Hierdoor leren kinderen belangrijke communicatie- en oplossingsvaardigheden niet aan. Hier komt ook weer de bidirectionele relatie van

gonderzoek kan deze relaties misschien beter in beeld brengen, waardoor specifieke aanbevelingen kunnen worden gedaan.

Uit het huidige onderzoek blijkt dat ouders zich bewust zijn van mogelijke invloeden van ouders op het pestgedrag van hun eigen kinderen. De vraag is of ouders zich ook bewust zijn van hun eigen rol gedurende het pestgedrag van hun kinderen. Vervolgonderzoek zal zich hier verder op moeten richten, met name op de doelgroep 'ouders van daders en slachtoffers', om te onderzoeken of deze ouders zich ook bewust zijn van hun eigen invloed.

Behalve de directe invloed van de thuissituatie gaven respondenten aan dat de sfeer en cultuur op een school erg belangrijk zijn, omdat een kind zich veilig moet voelen. Uit eerder onderzoek is gebleken dat een betrokken, vertrouwelijke sfeer op school veel kan doen om pesten te voorkomen (Beran & Tutty, 2002). Het bleek dat kinderen binnen een dergelijke sfeer meer bereid waren om peestsituaties waarmee ze te maken kregen te bespreken. Dit maakte het mogelijk om peestsituaties meteen aan te pakken. Het huidige onderzoek sluit dus aan bij wat er al bekend was over de waarde van veilige school- en thuissituaties. Een veilige en prettige sfeer op school blijkt een voorwaarde te zijn om pestgedrag te verminderen en dit wordt door ouders onderkend.

De verwachting ten aanzien van de verklaring van pestgedrag was dat de meningen hierover verdeeld zouden zijn. Deze verwachting werd in dit onderzoek bevestigd. Een krappe helft van de respondenten benadrukte dat slachtofferschap onverdiend is en dat er geen sprake kon zijn van schuld. Sommige respondenten gaven echter aan dat pestgedrag kan ontstaan of versterkt kan worden door de houding van het slachtoffer. Deze respondenten meenden dat slachtoffers niet gepest zullen worden wanneer hij/zij een weerbare houding tonen. Dit komt overeen met wat in eerder onderzoek is aangetoond, namelijk dat slachtoffers vaak van nature stiller, angstiger, onzekerder en gevoeliger zijn dan de meeste kinderen (Sowkowski & Kopasz, 2005). Daarnaast bezitten zij vaak mindere communicatie- en probleemoplossingsvaardigheden dan niet-slachtoffers. Hier komt ook de in de inleiding genoemde assertieve houding van ouders terug, wat inhoudt dat kinderen niet gepest zullen worden als zij voor zichzelf opkomen (Troop & Ladd, 2002). Enkele respondenten hielden er een normatieve houding op na; zij gaven aan dat pesten er bij hoort en het slachtoffer niet altijd zielig is. De vermijdende houding van ouders ten aanzien van pestgedrag (Troop & Ladd, 2002) is bij de respondenten niet naar voren gekomen. Het bleek dus dat de

van pestgedrag inderdaad verschillend waren.

Deze houdingen leiden mogelijk tot een verschillende benadering van pestgedrag.

Wat betreft de gevolgen van pesten die respondenten noemden, lag de nadruk vooral op het slachtoffer. Een klein aantal respondenten noemde wroeging als negatief gevolg voor de dader. Verder gaven vrijwel alle respondenten aan dat de negatieve gevolgen zowel in het heden als in de toekomst voor het slachtoffer problemen opleveren. Dit werd ook door de leerkracht beaamd. Opvallend is dat één respondent er van overtuigd was dat gepest worden bijna alleen maar positieve gevolgen zal hebben voor het slachtoffer. Volgens deze respondent zullen slachtoffers later weerbaar, sterk en onafhankelijk zijn. Deze mening komt overeen met een normatieve visie, waarbij pesten niet wordt gezien als ongewenst gedrag. Vanuit deze visie ziet men pesten als gedrag dat kinderen helpt om sociale normen te leren (Kochenderfer-Ladd & Pelletier, 2008). Deze mening is niet in één lijn met de wetenschappelijke bevindingen ten aanzien van pestslachtoffers (Crick & Bigbee, 1998; Fekkes et al., 2004; Flashpoler et al., 2009). Aangezien in het huidige onderzoek één van de twaalf respondenten deze mening had, vragen de onderzoekers zich af of deze verhouding ook te zien is in de gehele Nederlandse maatschappij. Vervolgonderzoek zou hier duidelijkheid in kunnen geven, door een grotere populatie te onderzoeken.

Gezien de vele negatieve gevolgen die pestgedrag voor het slachtoffer meebrengt, is het wenselijk dat ouders pesten als iets negatiefs ervaren, waartegen ze moeten optreden. Een assertieve houding van ouders, een kind aanmoedigen en adviseren, past hier bij (Kochenderfer-Ladd & Pelletier, 2008). Als ouders door hun visie niet optreden bij pestgedrag omdat zij menen dat het slachtoffer hier juist beter van wordt, kan dit negatieve gevolgen met zich meebrengen voor het slachtoffer en kan het pestgedrag mogelijk versterkt worden (Sawyer et al., 2010). De verwachting dat de respondenten vooral negatieve gevolgen van pestgedrag zouden noemen, zijn grotendeels bevestigd.

Wat zijn de ideeën van ouders over de aanpak van pesten?

De tweede doelstelling 'inzicht krijgen in de ideeën van ouders over de aanpak van pesten' is onderverdeeld in 'aanpak' en 'communicatie'. Naar aanleiding van onderzoek van Stevens en collega's (2002) was de verwachting geformuleerd dat de respondenten niet altijd zouden weten hoe zij het beste zouden kunnen handelen in peestsituaties. Daarbij is naar aanleiding van onderzoek van Waasdorp en collega's (2011) de verwachting geformuleerd dat

en handelen, zij eerst met hun kind zullen spreken en vervolgens naar de leerkracht stappen. Deze verwachtingen zijn deels bevestigd, aangezien de respondenten vrijwel allemaal een duidelijk beeld leken te hebben over de manier van aanpak. Dit is in tegenspraak met de bevindingen uit eerder onderzoek dat ouders hier niet altijd een idee over hebben. Een verklaring hiervoor kan zijn, dat de respondenten in het huidige onderzoek een gemiddelde tot hoge sociaal economische status (SES) hadden. Zij waren allen betrokken bij de opleiding van hun kind en hechtten belang aan een goed pedagogisch klimaat op school. Onderzoek door Harris en Goodall (2008) toonde aan dat een hogere SES van ouders inderdaad de ouderlijke betrokkenheid bij de opleiding van het kind vergroot. Ook bleek uit dit onderzoek dat deze betrokkenheid gewenst is en beschermend werkt bij het tegengaan van pestgedrag. In vervolgonderzoek zal het van belang zijn om ook ouders met een lage SES te onderzoeken, om na te gaan of die ouders ook weten hoe ze pestgedrag het beste kunnen aanpakken.

Overeenkomstig met het onderzoek van Waasdorp en collega's (2011) bleek uit het huidige onderzoek dat de respondenten in eerste instantie met hun kind over de peestsituatie spreken en pas naar school stappen wanneer de situatie niet ophoudt. Wat betreft de aanpak van een bestaande peestsituatie gaven de meeste respondenten de voorkeur aan een gelaagde aanpak. Daarbij worden steeds meer systemen betrokken naarmate de situatie ernstiger is. Om te beginnen zouden de kinderen zelf moeten proberen om het probleem op te lossen, als dat niet lukt zou de leerkracht moeten ingrijpen. Helpt dit niet, dan dienen de betreffende ouders erbij betrokken te worden en in een zeer ernstig geval eventueel een extern objectief persoon. Deze manier van aanpakken wordt door de leerkracht in het controle-interview ondersteund. Wat betreft de mate waarin ouders betrokken moeten worden bij peestsituaties liepen de meningen bij de respondenten uiteen. Ouders moeten zich volgens ruim de helft van de respondenten zo min mogelijk met peestsituaties op school bemoeien, maar het er thuis wel met hun kinderen over hebben. Dit suggereert dat ouders veel verantwoordelijkheid bij school durven leggen met betrekking tot de opvoeding van hun kinderen en hiermee veel vertrouwen hebben in de leerkracht als mede-opvoeder. Het gevaar hierbij is dat ouders, door het geven van verantwoordelijkheid aan de leerkracht, zelf niet meer de verantwoordelijkheid over het handelen van hun kind op school willen nemen. Uit onderzoek blijkt dat wanneer ouders deze verantwoordelijkheid niet nemen en thuis niet het

pakken, kinderen op school meer

probleemgedrag laten zien (Harris & Goodall, 2008). Het is dan ook de vraag of het wenselijk is dat ouders de verantwoordelijkheid over dit gedrag bij leerkrachten neerleggen en of leerkrachten capabel genoeg zijn om probleemgedrag van huis uit op school te compenseren. Het is echter mogelijk dat de respondenten uit het huidige onderzoek zoveel verantwoordelijkheid bij school legden omdat er sprake was van respondenten met een hoge SES. Uit onderzoek is gebleken dat gezinnen met een hoge SES een verkleinde kans hebben op het hebben van kinderen die pesten, en dat ouders uit deze gezinnen meer betrokken zijn bij de school van hun kind (Jansen, Veenstra, Ormel, Verhulst, & Reijneveld, 2011). Het zou kunnen dat ouders met een hoge SES als gevolg van deze betrokkenheid de school veel vertrouwen geven. Vervolgonderzoek zal hier duidelijkheid in moeten geven, door ook gezinnen met een lage SES onder de loep te nemen.

Het meest gunstige scenario zou zijn wanneer ouders en school samen de verantwoordelijkheid van de opvoeding dragen. Een integrale aanpak waarbij alle systemen (kind, familie, school en gemeenschap) betrokken worden, wordt namelijk het meest effectief bevonden in het voorkomen en/of oplossen van pestgedrag (Smokowski & Kopasz, 2005). Door het betrekken van alle systemen kan wellicht ook de discussie vermeden worden wie waarvoor verantwoordelijk is. Vragen als; 'wat als de pesterijen na schooltijd plaatsvinden?', 'Onder wiens verantwoordelijkheid valt dit?', zijn dan niet meer relevant. Vervolgonderzoek kan specificeren wat precies de beste rolverdeling zou kunnen zijn binnen de aanpak van pesten.

Een opvallende bevinding in dit onderzoek was dat respondenten vaak niet tevreden waren over het handelen en de communicatie van andere ouders. Wel bestempelden zij hun eigen handelen als goed en gaven aan dat zijzelf hun kind altijd op wangedrag zouden aanspreken. Waarschijnlijk speelt bij dit onderwerp sociale wenselijkheid een rol. De methode van dataverzameling kan invloed hebben op de antwoorden van de respondenten. Zeker bij gevoelige onderwerpen zoals pesten, kan het zijn dat de respondent antwoorden geeft waarvan hij of zij denkt dat de onderzoeker deze positief vindt of dit wil horen (Tourangeau & Smith, 1996). Dit kan een verklaring zijn waarom de ouders zo overmatig positief over hun eigen handelen zijn (De Leeuw, Hox, Kef, & Van Hattum, 1997). Wat hierbij ook een rol kan spelen, is de *locus of control* van ouders. Uit onderzoek blijkt dat ouders met een externe *locus of control* minder effectief zijn in het

zij hun eigen aandeel niet erkennen. Een sterke interne *locus of control* daarentegen kan ertoe leiden dat ouders hun eigen handelen overschatten (Kokkinos & Panayiotou, 2007). Mogelijk was dat laatste hier het geval, hiermee moet rekening worden gehouden tijdens de interpretatie van de antwoorden van de respondenten. In vervolgonderzoek kan de rol van de *locus of control* onderzocht worden binnen het daadwerkelijk handelen van ouders.

Het bleek dat de respondenten een voorkeur hadden voor een preventieve aanpak van pesten. Daarbij dachten zij aan trainingen en voorlichtingen die een vast en regelmatig onderdeel zouden vormen van het normale schoolcurriculum. Ook de leerkracht gaf in het controle-interview aan dat zij dacht dat preventieve trainingen een positief effect zouden kunnen hebben op het bewustzijn van pesten onder kinderen. Daarnaast vonden de respondenten waakzaamheid van de leerkracht belangrijk, aangezien die volgens hen voor een goede sfeer in de groep zou kunnen zorgen. Ook vonden de meeste respondenten dat zij als ouders in de opvoeding, door middel van bijvoorbeeld het aanleren van respect voor anderen, een rol spelen bij pestpreventie. Dit wordt ondersteund door onderzoek, waarin is aangetoond dat ouders een preventieve rol kunnen spelen ten aanzien van pestgedrag door middel van opvoeding of modellering (Georgiou, 2008).

Wat betreft de communicatie met school was de verwachting geformuleerd dat er onder de respondenten een grote verscheidenheid zou heersen wat betreft hun mening over de communicatie met school. Deze verwachting was gesteld naar aanleiding van de onderzoeken van Waasdorp en collega's (2011) en van Menesini en collega's (2003). Zij gaven aan dat de waardering van de respondenten van hun communicatie met school afhangt van hun beeld van de school. Naar aanleiding van de uitkomsten van dit onderzoek wordt deze verwachting bevestigd. Een meerderheid van de respondenten was om verschillende redenen niet helemaal tevreden over de communicatie met school, terwijl zij dit wel een belangrijk thema vonden. Een aantal respondenten bleek zich niet goed gehoord te voelen door school. Een krappe helft ervoer wel dat er naar hen geluisterd werd en vond dat ouders ook niet te snel bij school zouden moeten aankloppen. Deze gevonden matige tevredenheid over de communicatie met school over pesten is licht verontrustend, aangezien voor de signalering en aanpak van pesten ouders en school van elkaar op de hoogte moeten zijn (Fekkes et al., 2005). Uit het interview van de leerkracht bleek dat deze de communicatie met ouders omtrent pesten noodzakelijk vond. In eerste instantie om hen in te

atie om samen met hen te werken aan een oplossing. Vervolgonderzoek zal zich moeten richten op de mate waarin scholen actief communiceren met ouders over pesten en wat dit voor gevolgen heeft ten aanzien van pestgedrag in de klas.

Verder werd verwacht dat er verschillende communicatiemotieven gevonden zouden worden bij de respondenten. Deze verwachting was gebaseerd op werk van Tomasello (2008), waarin hij verschillende communicatiemotieven beschrijft. Er zijn inderdaad verschillende communicatiemotieven gevonden onder de respondenten. Het bleek dat respondenten als motief voornamelijk een expressie willen delen met school. Zij willen graag hun verhaal kwijt kunnen, zonder dat zij direct in de situatie betrokken zullen worden. De leerkracht gaf ook aan dat communicatie een belangrijk thema is. In vervolgonderzoek zal gekeken kunnen worden of de communicatiemotieven van ouders en leerkrachten/school op elkaar aansluiten. Wanneer hier een discrepantie in gevonden wordt, zal gekeken kunnen worden hoe dit verbeterd kan worden. Uit huidig onderzoek blijkt dat er wat betreft de daadwerkelijke uitvoering van communicatie nog het een en ander te verbeteren valt. Vervolgonderzoek zou zich moeten richten op de vraag in hoeverre deze communicatie nog verbeterd kan worden. Johnstone (2004) bespreekt in zijn artikel een nieuwe strategie '*Effective Partnerships with Parents*' (EPPa), die kan helpen om effectieve relaties tussen ouders en scholen te bewerkstelligen. Het blijkt dat wanneer ouders meer betrokken zijn bij de opleiding van hun kinderen en er regelmatig gecommuniceerd wordt met school, er minder vaak probleemgedrag, waaronder pestgedrag, ontstaat (Harris & Goodall, 2008). Het is gebleken dat EPPa scholen en ouders kan helpen om op een effectievere manier te communiceren (Johnstone, 2004). Vervolgonderzoek zal moeten uitwijzen of een strategie als EPPa ingezet kan worden om, door middel van het verbeteren van de communicatie tussen ouders en school, pestgedrag te verminderen of sneller op te lossen.

Conclusie: Wat zijn de opvattingen van ouders met betrekking tot pestgedrag op de basisschool?

Kortom de hoofdvraag 'Wat zijn de opvattingen van ouders met betrekking tot pestgedrag op de basisschool?' kan beantwoord worden door de conclusies van de twee doelstellingen samen te nemen. Wat betreft de eerste doelstelling 'de visie van ouders omtrent pestgedrag' kan het volgende kort samengevat gezegd worden. De respondenten hanteerden geen eenduidige definitie, maar

aspect. Openlijke vormen van pesten (relationeel direct en fysiek) werden door hen het meest genoemd. De respondenten vonden zichzelf als ouders niet altijd geschikt om te signaleren, maar legden hiervoor een grote verantwoordelijkheid bij school. Verder blijkt veel respondenten een respectvolle cultuur en een goede, vertrouwelijke sfeer op school en thuis een belangrijke factor vinden wat betreft pestpreventie.

Met betrekking tot de tweede doelstelling kan gesteld worden dat er vooral eenstemmigheid onder de respondenten was wat betreft het belang van preventieve maatregelen tegen pesten en een gelaagde aanpak van concrete pestsituaties. Ook hechtten de meeste respondenten belang aan een goede en open communicatie, waarin zij gehoord zouden worden. Verder liepen ideeën en ervaringen van de respondenten over andere aspecten van de aanpak en over communicatie uiteen.

Limitaties

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van interviews, waarbij in de meeste gevallen twee interviewers aanwezig waren. Hierdoor kan het zijn dat de respondenten zich onder druk gezet gevoeld hebben om sociaal wenselijke antwoorden te geven. De onderzoekers hebben geprobeerd dit zoveel mogelijk te voorkomen, door elkaar te controleren op proces en inhoud van het interview en aan te vullen waar nodig. Toch is het nooit zeker dat respondenten tijdens een interview sociale wenselijkheid helemaal loslaten. Verder is het mogelijk dat de respondenten antwoorden gaven waarvan ze dachten dat de onderzoekers deze wilden horen (*'reactivity'*). Dit hebben de onderzoekers getracht te voorkomen door een zo neutraal mogelijke houding aan te nemen. Als laatste is het wat betreft de dataverzameling belangrijk te realiseren dat de open interviewstijl zoals die door de onderzoekers is gebruikt een aantal keren aanleiding was tot het stellen van leidende vragen. Ook is niet op alle topics altijd even duidelijk doorgevraagd als wenselijk zou zijn.

Om de geldigheid van de labels te waarborgen zijn eerst drie interviews volledig in onderling overleg door de onderzoekers gelabeld. De onderzoekers hebben echter niet kunnen voorkomen dat er bij de verschillende interviews een restcategorie aan labels ontstond. Om te voorkomen dat dit de geldigheid van de resultaten teveel zou aantasten zijn veel van deze labels verwerkt binnen de categorie 'Meningen' onder de eerste doelstelling.

ectief van leerkrachten naast dat van de ouders te kunnen leggen is ook een interview met een leerkracht gehouden. Er is echter geen controle-interview met een kind gehouden, noch met respondenten met een kind op het speciaal onderwijs. Dit betekent dat er geen perspectief vanuit het kind geplaatst kan worden naast de opvattingen die respondenten hadden over de rol van het kind in pestsituaties. Het is aan te bevelen om in vervolgonderzoek dit soort controle-interviews te houden om de verschillende perspectieven ook naast elkaar te kunnen leggen voor een beter begrip van de verschillende betrokkenen bij pestsituaties op de basisschool. Bovendien is er maar één leerkracht geïnterviewd, tegenover 12 ouders. Deze verhouding maakt dat er geen harde conclusies getrokken kunnen worden over de ideeën van ouders versus de ideeën van school. Vervolgonderzoek zal zich moeten richten op een grotere controlegroep, zodat deze vergelijking beter gemaakt kan worden.

Een laatste beperking bij dit onderzoek is de ruime leeftijdscategorie die de respondenten vertegenwoordigden, namelijk de gehele basisschool. Een voordeel hiervan was dat een beeld ontstaat van opvattingen die de gehele basisschool periode beslaan, een nadeel was echter dat daardoor leeftijdsspecifieke pestsituaties niet aan bod zijn gekomen.

Handvatten voor pedagogisch handelen en mogelijke interventies

Naar aanleiding van de resultaten van dit onderzoek, kunnen de onderzoekers een aantal handvatten voor pedagogisch handelen opstellen. Deze vloeien voort uit de opvattingen van de respondenten (ouders en leerkracht) en hebben een verbetering van de pedagogische praktijk tot doel. In deze eerste exploratie naar de opvattingen van ouders met betrekking tot pesten blijken enige tegenstrijdigheden gevonden te zijn met betrekking tot de gevonden literatuur over aanpak en preventie van pesten op de lagere school.

Om te beginnen bleek uit dit onderzoek dat de respondenten het zeer waarderen om van de school te horen hoe het er in de klas aan toe gaat wat betreft sfeer en mogelijke pestsituaties. Onderzoek wijst inderdaad uit dat een veilige sfeer op school een belangrijk gegeven is bij de aanpak en preventie van pesten (Beran & Tutty, 2002; Whitted & Dupper, 2005). Vanuit de school geredeneerd blijken de ouders echter een veel actievere rol daarbij in te moeten nemen dan slechts als ontvangers van voorlichting. Idealiter zouden ook zij betrokken worden bij regelmatig terugkerende trainingen om een veilige sfeer op

Dupper, 2005). Een belangrijke taak voor

scholen is om ouders hiervoor te motiveren.

Ten tweede bleek uit dit onderzoek dat de respondenten liever niet meteen betrokken willen worden bij een pestsituatie op school. Wel willen zij hierover geïnformeerd worden, maar zij willen pas betrokken worden op het moment dat de situatie ernstig wordt. Whitted en Dupper (2005) geven in hun onderzoek naar 'best practices' aan dat het belangrijk is ouders van ouders en slachtoffers bij de aanpak van de pestsituatie te betrekken. De onderzoekers adviseren scholen om ouders altijd op de hoogte te stellen wanneer zich een pestsituatie voordoet. Belangrijk daarbij is hoe de informatie overgedragen wordt. In een onderzoek door Stein, Jaycox, Langley, Kataoka, Wilkins en Wong (2007) werden twee verschillende methoden toegepast om ouders ergens van op de hoogte te brengen: Het meegeven van een brief aan de kinderen en het meegeven van een brief aan ouders op een ouderavond. Het bleek dat er meer reactie kwam wanneer ouders de brief persoonlijk hadden ontvangen. Aangeraden wordt dus om de informatievoorziening persoonlijk te laten plaatsvinden, door middel van een ouderavond en het daar verstrekken van een brief of folder. Ook de 'tien-minuten gesprekken' zouden hiervoor gebruikt kunnen worden.

Ten derde achten de onderzoekers het wenselijk dat ouders voorlichting krijgen over de verschillende vormen van pesten en de ernst van de gevolgen hiervan. De onwetendheid van ouders over de verschillende vormen van pesten heeft directe gevolgen voor hoe zij omgaan met verhalen van hun kind hierover. Het belang van voorlichting aan ouders wordt bevestigd in het onderzoek van Whitted en Dupper (2005) naar de meest effectieve aanpak van pesten op school. Deze voorlichtende rol zouden scholen op zich kunnen nemen, waarbij ouders informatie krijgen door middel van ouderavonden, waar informatiebrieven worden verstrekt (Stein et al., 2007).

De onderzoekers hopen met dit onderzoek scholen van bruikbare adviezen te voorzien, waardoor pesten in de toekomst effectiever aangepakt kan worden. Gehoopt wordt dat deze adviezen kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van pestprogramma's waarbij school, klas, individu en gemeenschap betrokken kunnen worden.

Literatuur

- Baar, P. (2001). *Training kwalitatieve analyse voor pedagogen*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Baar, P., & Wubbels, T. (2011). Machiavellianism in children in Dutch elementary schools and sports clubs: Prevalence and stability according to context, sport type, and gender. *The Sport Psychologist, 25*, 444-464.
- Baar, P., Wubbels, T., & Vermande, M. (2007). Algemeen methodische voorwaarden voor effectiviteit en de effectiviteitspotentie van Nederlandstalige antipestprogramma's voor het primair onderwijs. *Pedagogiek, 27*, 71-90.
- Baarda, D. B., De Goede, M. P. M. & Teunissen, J. (1995). *Basisboek Kwalitatief Onderzoek. Praktische handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Houten: Educatieve Partners Nederland/Stenfert Kroese.
- Baarda, D. B., De Goede, M. P. M., & Teunissen, J. (2009). *Basisboek kwalitatief onderzoek. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.
- Beran, T. N., & Tutty, L. (2002). Children's reports of bullying and safety at school. *Canadian Journal of School Psychology, 17*, 1-14.
doi:10.1177/082957350201700201
- Bonnet, M., Goossens, F. A., & Schuengel, C. (2011). Parental strategies and trajectories of peer victimization in 4 to 5 year olds. *Journal of School Psychology, 49*, 385-398. doi:10.1016/j.jsp.2011.04.002
- Brown, E. C., Low, S., Smith, B. H., & Haggerty, K. P. (2011). Outcomes from a school-randomized controlled trial of steps to respect: A bullying prevention program. *School Psychology Review, 40*, 423-443.
- Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the family as a context for human development: Research perspectives. *Developmental Psychology, 22*, 723-742. doi:10.1037//0012-1649.22.6.723
- Burk, L. R., Park, J., Armstrong, J. M., Klein, M. H., Goldsmith, H. H., Zahn-Waxler, C., & Essex, M. J. (2008). Identification of early child and family risk factors for aggressive victim status in first grade. *Journal of Abnormal Child Psychology, 36*, 513-526. doi:10.1007/s10802-007-9196-2
- Card, N. A., Isaacs, J., & Hodges, E. V. E. (2008). Multiple contextual levels of risk for peer victimization: A review with recommendations for prevention and intervention efforts. In T. W. Miller (Ed.), *School violence and primary*

387-77119-9

- Craig, W., & Pepler, D. (1998). Observations of bullying and victimization in the schoolyard. *Canadian Journal of School Psychology, 2*, 41-60.
- Crick, N. R., & Bigbee, M. A. (1998). Relational and overt forms of peer victimization: A multiinformant approach. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 66*, 337-347. doi:10.1037/0022-006X.66.2.337
- De Leeuw, E., Hox, J., Kef, S., & Van Hattum, M. (1997). Overcoming the problems of special interviews on sensitive topics: Computer assisted self-interviewing tailored for young children and adolescents. *Sawtooth Software Conference Proceedings, 1*, 1-13.
- Dussich, J. P. J., & Maekoya, C. (2007). Physical child harm and bullying-related behaviors: A comparative study in Japan, South Africa, and the United States. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 51*, 495-509. doi:10.1177/0306624X06298463
- Fekkes, M., Pijpers, F. I. M., & Verloove-VanHorick, S. P. (2004). Bullying behavior and associations with psychosomatic complaints and depression in victims. *The Journal of Pediatrics, 144*, 17-22. doi:10.1016/j.jpeds.2003.09.025
- Fekkes, M., Pijpers, F. I. M., & Verloove-VanHorick, S. P. (2005). Bullying: Who does what, when and where? Involvement of children, teachers and parents in bullying behavior. *Health Educational Research, 20*, 81-91. doi:10.1093/her/cyg100
- Flaspohler, P. D., Elfstrom, J. L., Vanderzee, K. L., & Sink, H. E. (2009). Stand by me: The effects of peer and teacher support in mitigating the impact of bullying on quality of life. *Psychology in the Schools, 46*, 636-649. doi:10.1002/pits.20404
- Flouri, E., & Buchanan, A. (2002). Life satisfaction in teenage boys: The moderating role of father involvement and bullying. *Aggressive Behavior, 28*(2), 126-133. doi:10.1002/ab.90014
- Flouri, E., & Buchanan, A. (2003). The role of mother involvement and father involvement in adolescence bullying behavior. *Journal of Interpersonal Violence, 18*(6), 634-644. doi:10.1177/0886260503251129
- Georgiou, S. N. (2008). Bullying and victimization at school: The role of mothers. *British Journal of Educational Psychology, 78*, 109-125. doi:10.1348/000709907X204363

-). Cumulative environmental risk and youth maladjustment: The role of youth attributes. *Child Development*, 75, 1832–1849. doi:10.1111/j.1467-8624.2004.00820.x
- Harel-Fisch, Y., Walsh, S. D., Fogel-Grinvald, H., Amitai, G., Pickett, W., Molcho, M., ... Craig, W. (2011). Negative school perceptions and involvement in school bullying: A universal relationship across 40 countries. *Journal of Adolescence*, 34(4), 639-652. doi:10.1016/j.adolescence.2010.09.008
- Harris, A., & Goodall, J. (2008). Do parents know they matter? Engaging all parents in learning. *Educational Research*, 50, 277-289. doi:10.1080/00131880802309424
- Hawker, D. S. J., & Boulton, M. J. (2000). Twenty years' research on peer victimization and psychosocial maladjustment: A meta-analytic review of cross-sectional studies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 41, 441-455. doi:10.1111/1469-7610.00629
- Highmark Foundation (2009). *Bullying prevention. A statewide collaborative that works*. Verkregen van (11 juni 2012): <http://www.bullyingpreventioninstitute.org/LinkClick.aspx?fileticket=bwBwDQLRCa0%3d&tabid=61>
- Holt, M. K., Kaufman Kantor, G., & Finkelhor, D. (2009). Parent/child concordance about bullying involvement and family characteristics related to bullying and peer victimization. *Journal of School Violence*, 8, 42-63. doi:10.1080/15388220802067813
- Idsoe, T., Solli, E., & Cosmovice, E. M. (2008). Social psychological processes in family and school: More evidence on their relative etiological significance for bullying behavior. *Aggressive Behavior*, 34, 460-474. doi:10.1002/ab.20259
- Jansen, D., Veenstra, R., Ormel, J., Verhulst, F. C., & Reijneveld, S. A. (2011). Early risk factors for being a bully, victim, or bully/victim in late elementary and early secondary education. The longitudinal TRAILS study. *Public Health*, 11, 440-446. doi:10.1186/1471-2458-11-440
- Johnstone, D. (2004). Effective partnerships with parents. *Educational Research*, 73, 7.
- Kaltiala-Heino, R., Rimpelä, M., Rantanen, P., & Rimpelä, A. (2000). Bullying at school – An indicator of adolescents at risk for mental disorders. *Journal of Adolescence*, 23, 661-674. doi:10.1006/jado.2000.0351

- rtty, K. P., & Abbott, R. D. (2011). Bullying at elementary school and problem behavior in young adulthood: A study of bullying, violence and substance use from age 11 to age 21. *Criminal Behaviour and Mental Health, 21*, 136-144. doi:10.1002/cbm.804
- Kochenderfer-Ladd, B., & Pelletier, M. E. (2008). Teachers' views and beliefs about bullying: Influences on classroom management strategies and students' coping with peer victimization. *Journal of School Psychology, 46*, 431-453. doi:10.1016/j.jsp.2007.07.005
- Kochenderfer-Ladd, B. J., & Skinner, K. (2002). Children's coping strategies: Moderators of the effects of peer victimization. *Developmental Psychology, 38*(2), 267–278. doi:10.1037/0012-1649.38.2.267
- Kokkinos, C. M., & Panayiotou, G. (2007). Parental discipline practices and locus of control: Relationship to bullying and victimization experiences of elementary students. *Social Psychology of Education, 10*, 281-301. doi:10.1007/s11218-007-9021-3
- Kuppens, S., Grietens, H., Onghena, P., & Michiels, D. (2009). Associations between parental control and children's overt and relational aggression. *British Journal of Developmental Psychology, 27*, 607-623. doi:10.1348/026151008X345591
- Karatas, H., & Ozturk, C. (2011). Relationship between bullying and health problems in primary school children. *Asian Nursing Research, 5*, 81-87.
- Kawabata, Y., Alink, L. R. A., Tseng, W., Van IJzendoorn, M. H., & Crick, N. R. (2011). Maternal and paternal parenting styles associated with relational aggression in children and adolescents: A conceptual analysis and meta-analytic review. *Developmental Review, 31*, 240-278. doi:10.1016/j.dr.2011.08.001
- Liu, J., & Graves, N. (2011). Childhood bullying: A review of constructs, concepts, and nursing implications. *Public Health Nursing, 28*, 556-568. doi:10.1111/j.1525-1446.2011.00972.x
- Ma, X., Stewin, L. L., & Mah, D. L. (2001). Bullying in school: Nature, effects and remedies. *Research Papers in Education, 16*, 247-270. doi:10.1080/02671520110058688
- Meland, E., Rydning, J. H., Lobben, S., Bredablik, H., & Ekeland, T. (2010). Emotional, self-conceptual, and relational characteristics of bullies and the bullied. *Scandinavian Journal of Public Health, 38*, 359-367. doi:10.1177/1403494810364563

- ..., B., & Cowie, H. (2003). Enhancing children's responsibility to take action against bullying: Evaluation of a befriending intervention in Italian middle schools. *Aggressive Behavior, 29*, 1-14. doi:10.1002/ab.80012
- Morrissey-Kane, E., & Prinz, R. J. (1999). Engagement in child and adolescent treatment: The role of parental cognitions and attributions. *Clinical Child and Family Psychology Review, 2*, 183-198. doi:10.1023/A:1021807106455
- Murray-Harvey, R., & Slee, P. T. (2010). School and home relationships and their impact on school bullying. *School Psychology International, 31*, 271-295. doi:10.1177/0143034310366206
- Olweus, D. (1995). Bullying or peer abuse at school: Facts and interventions. *Current Directions in Psychological Science, 4*, 196-200.
- Papafratzeskakou, E., Kim, J., Longo, G. S., & Riser, D.K. (2011). Peer victimization and depressive symptoms: Role of peers and parent-child relationship. *Journal of Aggression Maltreatment and Trauma, 20*, 784-799. doi:10.1080/10296771.2011.608220
- Pernice-Duca, F., Taiariol, J., & Yoon, J. (2010). Perceptions of school and family climates and experiences of relational aggression. *Journal of School Violence, 9*, 303-319. doi:10.1080/15388220.2010.483724
- Reavis, R. D., Keane, S. P., & Calkins, S. D. (2010). Trajectories of peer victimization: The role of multiple relationships. *Merrill-Palmer Quarterly, 56*, 303-332. doi:10.1353/mpq.0.0055
- Reulink, N., & Lindeman, L. (2005). Dictaat kwalitatief onderzoek. Verkregen van (11 juni 2012): [http://www.cs.ru.nl/~tomh/onderwijs/om2%20\(2005\)/om2_files/syllabus/kwalitatief.pdf](http://www.cs.ru.nl/~tomh/onderwijs/om2%20(2005)/om2_files/syllabus/kwalitatief.pdf)
- Robson, C. (2002). *Real world research: A resource for social scientists and practitioner-researchers*. 2nd ed. Oxford: Blackwell.
- Sandstrom, M. J. (2007). A link between mothers' disciplinary strategies and children's relational aggression. *British Journal of Developmental Psychology, 25*, 399-407. doi:10.1348/026151006X158753
- Sawyer, J., Mishna, F., Pepler, D., & Wiener, J. (2011). The missing voice: Parents' perspectives of bullying. *Children and Youth Services Review, 33*, 1795-1803. doi:10.1016/j.childyouth.2011.05.010

- Dowd, S. (2004). Home-school collaboration and bullying: An ecological approach to increase social competence in children and youth. In D. Espelage & S. Swearer (Eds), *Bullying in American Schools: A Social Ecological Perspective on Prevention and Intervention* (pp. 245-267). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Smokowski, P. R., & Kopasz, K. H. (2005). Bullying in school: An overview of types, effects, family characteristics, and intervention strategies. *Children and Schools, 27*, 101-110. doi:10.1093/cs/27.2.101
- Smorti, A., Menesini, E., & Smith, P. K. (2003). Parents' definitions of children's bullying in a five-country comparison. *Journal of Cross Cultural Psychology, 34*, 417-432. doi:10.1177/0022022103034004003
- Stein, B. D., Jaycox, L. H., Langley, A., Kataoka, D. H., Wilkins, W. S., & Wong, M. (2007). Active parental consent for a school-based community violence screening: Comparing distribution methods. *Journal of School Health, 77*, 116-120. doi:10.1111/j.1746-1561.2007.00180.x
- Steinberg, L., Mounts, N. S., Lamborn, S. D., & Dornbusch, S. M. (1991). Authoritative parenting and adolescent adjustment across varied ecological niches. *Journal of Research on Adolescence, 1*, 19-3.
- Stevens, V., De Bourdeaudhuij, I., & Van Oost, P. (2002). Relationship of the family environment to children's involvement in bully/victim problems at school. *Journal of Youth and Adolescence, 31*, 419-428. doi:10.1023/A:1020207003027
- Swearer, S. M., Espelage, D. L., Vaillancourt, T., & Hymel, S. (2010). What can be done about school bullying? Linking research to educational practice. *Educational Researcher, 39*, 38-47. doi:10.3102/0013189X09357622
- Tomasello, M. (2008). *Origins of human communication*. MIT Press.
- Tongco, M. D. C. (2007). Purposive sampling as a tool for informant selection. *Ethnobotany Research & Applications, 5*, 147-158.
- Tourangeau, R., & Smith, T. W. (1996). Asking sensitive questions: the impact of data collection, question format, and question context. *Public Opinion Quarterly, 60*, 275-304.
- Troop, W. P., & Ladd, G. W. (2002). Teachers' beliefs regarding peer victimization and their intervention practices. *Poster presented at the Conference on Human Development, Charlotte, NC.*

8). Contingent responses of mothers and peers

to indirect and direct aggression in preschool and school-aged children.

Aggressive Behavior, 34, 497-510. doi:10.1002/ab.20268

Van der Wal, M. F. (2005). There is bullying and bullying. *European Journal of Pediatrics*, 64, 117-118. doi:10.1007/s00431-004-1573-z

Van der Wal, M. F., De Wit, C. A. M., & Hirasing, R. A. (2003). Psychosocial health among young victims and offenders of direct and indirect bullying.

Pediatrics, 111, 1312-1317. doi:10.1542/peds.111.6.131

Verhoeven, M., Junger, M., Van Aken, C., Deković, M., & Van Aken, M. A. G. (2010). Parenting and children's externalizing behavior: Bidirectionality during toddlerhood. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 31, 93-105. doi:10.1016/j.appdev.2009.09.002

Vlachou, M., Andreou, E., Botsoglou, K., & Didaskalou, E. (2011). Bully/victim problems among preschool children: A review of current research evidence.

Educational Psychology Review, 23, 329-358.

doi:10.1007/s10648-011-9153-z

Von Marées, N., & Petermann, F. (2010). Bullying in German primary schools: Gender differences, age trends and influence of parents' migration and educational backgrounds. *School Psychology International*, 31, 178-198.

doi:10.1177/0143034309352416

Vreeman, R. C., & Carroll, A. E. (2007). A systematic review of school-based interventions to prevent bullying. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 161, 78-88. doi:1001/archpedi.161.1.78

Waasdorp, T. E., Bradshaw, C. P., & Duong, J. (2011). The link between parents' perceptions of the school and their responses to school bullying: Variation by child characteristics and the forms of victimization.

Journal of Educational Psychology, 103, 324-335. doi:10.1037/a0022748

Whitted, K. S., & Dupper, D. R. (2005). Best practices for preventing or reducing bullying in schools. *Children & Schools*, 27, 167-175.

doi:10.1093/cs/27.3.167

Williams, K., Chambers, M., Logan, S., & Robinson, D. (1996). Association of common health symptoms with bullying in primary school children. *British Medical Journal*, 313, 17-19. doi:10.1136/bmj.313.7048.17

Wolke, D., Woods, S., Bloomfield, L., & Karstadt, L. (2000). The association between direct and relational bullying and behaviour problems among

*Your complimentary
use period has ended.
Thank you for using
PDF Complete.*

LOUDERS OVER PESTEN OP DE

42

[Click Here to upgrade to
Unlimited Pages and Expanded Features](#)

Journal of Child Psychology and Psychiatry, 41,

989-1002. doi:10.1111/1469-7610.00687